

**Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2022

Bc. Martin Šeba

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Historický ústav

Působení Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou v letech 1960–1971

diplomová práce

Autor: Bc. Martin Šeba

Studijní obor: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní program: Učitelství pro střední školy – dějepis

Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové

2022

Zadání diplomové práce

Autor: Martin Šeba

Studium: P19P0795

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - dějepis

Název diplomové práce: **Působení Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou v letech 1960-1971**

Název diplomové práce AJ: Activities the municipal national committee in Rychnov nad Kněžnou in the years 1960-1971

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat činností městského národního výboru a okresního národního výboru v Rychnově nad Kněžnou mezi lety 1961 až 1970. Cílem práce je zmapovat společenského, politického a správního vývoje v Rychnově nad Kněžnou v uvolněnějších 60. letech a objasnit změny při nástupu období tzv. normalizace. Práce bude čerpat z archivních pramenů, zejména z fondů Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou: Okresní národní výbor Rychnov nad Kněžnou II, Městský národní výbor Rychnov nad Kněžnou.

Literatura: *Československo roku 1968. 1. díl: obrodný proces; 2. díl: počátky normalizace*, Praha, Ústav mezinárodní vztahů MZV ČR – Parta 1993 (kol. autorů); DOSKOČIL, Z.: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, Brno 2006; FELCMAN, O.: *Československý parlament na prahu Pražského jara*, Praha 2015; FELCMAN, O.: *Postoj Národního shromáždění k volbám do národních výborů na jaře 1968*. In: Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám. Ed. Z. Radvanovský, Ústí nad Labem 2003, s. 131–138; FELCMAN, O.: *Proměny východočeské komunistické politické elity v šedesátých letech – skupina představitelů KNV (společně s O. Šindelářem)*, VLH 30, 2013, s. 37–73; HOCHMAN, J. (vyd.): *Naděje umírá poslední: Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*, Praha, Svoboda – Libertas 1993; KAPLAN, K.: *Československo v letech 1967–1969*, 4. část, Praha, SPN 1993; KAPLAN, K.: *Kořeny československé reformy 1968*, sv. I-II, Brno, Doplněk 2000 a 2002; KUKLÍK J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945-1989*, Praha, Auditorium 2010; MAŇÁK, J.: *Čistky v komunistické straně Československa v letech 1969-1970*, Praha, ÚSD 1999; MAŇÁK, J.: *Vývoj početního stavu a sociálního složení KSČ v letech 1948-1968*; MLYNÁŘ, Z.: *Mráz přichází z Kremle*, Praha, Mladá fronta 1990; *Proměny Pražského jara 1968–1969: Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968-1969*. Edd. J. Pecka a V. Prečan, Brno, Doplněk 1993. ŠIK, O.: *Jarní probuzení – iluze a skutečnost*, Praha, Mladá fronta 1990; VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, J. (vyd.): *Komunistická strana Československa*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, 9. díl, 3. a 4. sv. Praha – Brno, ÚSD – Doplněk 2001 a 2003.

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Oponent: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 22.1.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 25. 5. 2022

Poděkování

Rád bych poděkoval prof. PhDr. Ondřeji Felcmanovi, CSc. za odborné vedení diplomové práce. Dále bych rád poděkoval zaměstnankyním Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou za jejich ochotu a trpělivost.

Anotace

ŠEBA, Martin: *Působení Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou v letech 1960-1971*. Diplomová práce. Hradec Králové, Pedagogická fakulta UHK 2022, 72 s.

Diplomová práce analyzuje období v letech 1960-1971. Cílem práce je zmapování politického a správního vývoje města Rychnov nad Kněžnou od voleb v roce 1960 až do voleb v roce 1971. Práce je založena především na analýze archivních materiálů Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou.

Klíčová slova: Rychnov nad Kněžnou, KSČ, politický a správní vývoj, městský národní výbor, okresní národní výbor, normalizace.

Annotation

ŠEBA, Martin: *Activities of the municipal national committee in Rychnov nad Kněžnou in the years 1961-1970*. Diploma degree thesis. Hradec Králové, Faculty of Education, UHK 2022, 72 pp.

This thesis analyzes the period between 1960-1971. The aim is to map the political and administrative development of the city Rychnov nad Kněžnou from the elections in 1960 to the elections in 1971. The work is mainly based on analysis of archival materials of the State District Archive in Rychnov nad Kněžnou.

Keywords: Rychnov nad Kněžnou, Communist party of Czechoslovakia, political and administrative development, district national committee, municipal national committee, normalization.

Obsah

Úvod	9
1. Legislativní zakotvení národních výborů	12
2. Správní a politický vývoj v Rychnově nad Kněžnou od ledna 1960 do května 1964.....	20
3. Správní a politický vývoj v Rychnově nad Kněžnou od června 1964 do prosince 1967.....	41
3.1 Volby 1964	41
3.2 Pomalá cesta k reformě	46
3.3 Roky 1966 a 1967 ve znamení reformy	48
4. Pražské jaro 1968	53
5. Situace roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou a politický vývoj následujících let	59
5.1 Postupná cesta k normalizaci	65
5.2 Znormalizovaný rok 1971.....	67
Závěr	69
Seznam zkratk.....	71
Prameny a literatura	72

Úvod

Diplomová práce si klade za cíl zmapovat další kapitolu historie města Rychnova nad Kněžnou ve složité etapě socialistického období našich dějin. Téma práce jsem zvolil záměrně. V Rychnově nad Kněžnou jsem vyrůstal a v současné době není toto historické období v regionu dostatečně probádáno. Práce se zabývá politickým a správním vývojem regionu mezi lety 1960 až 1971. Tematicky navazuje na práci Mgr. Pavla Koukola, který popsal správní dějiny města od únorového převratu v roce 1948 až do roku 1960.¹ Cílem práce je zachytit nejdůležitější události politického, správního a ekonomického vývoje v Rychnově nad Kněžnou. Speciální pozornost je v práci věnována událostem roku 1968 a následným proměnám v kádrovém uspořádání tamějšího městského národního výboru.

První kapitola se věnuje legislativnímu vymezení národních výborů jako takových a výčtu jejich pravomocí a oblastí působnosti se stručným přehledem jejich historie. Druhá kapitola popisuje správní, politickou a ekonomickou historii města a jejich vývoj s přihlédnutím ke konkrétním regionálním problémům a jejich následnému řešení ze strany městského národního výboru. Bohužel se prameny nezmiňují o přípravě voleb, které v roce 1964 proběhly, pouze na jejich výsledek. Třetí kapitola zachycuje totéž se speciálním zřetelem kladeným na postupnou ekonomickou reformu roku 1965 a let následujících a sleduje, jakým konkrétním způsobem se ekonomická reforma a z ní plynoucí společenské uvolnění odrazilo v činnosti národních výborů.

Čtvrtá kapitola se věnuje událostem roku 1968 a krizi, která z těchto události vzešla, přičemž objasňuje na základě odborné literatury celostátní vývoj. V poslední kapitole je rozebráno, jak se polednová politika dotkla Rychnova samotného, jakým

¹ Pavel KOUKOL, *Politický a správní vývoj Rychnov nad Kněžnou v letech 1948–1960*, Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Fakulta pedagogická.

způsobem reagovali jeho obyvatelé na vpád vojsk pěti zemí Varšavské dohody a jakým způsobem se změnilo kádrové složení národních výborů po nástupu Gustáva Husáka k moci v dubnu roku 1969.

Heuristická činnost byla započata studiem odborné literatury obecného charakteru, která se zaměřuje na celostátní dějiny po konci druhé světové války. Mezi nejdůležitější autory, kteří toto období analyzují, patří zejména Karel Kaplan, který se ve svých pracích věnuje zejména politickým a společenským dějinám.² Ekonomickou historii ve své rozsáhlé práci zase popisuje Václav Průcha.³ Kádrovým změnám se na celostátní úrovni věnuje monografie Zdeňka Doskočila.⁴ Diplomová práce dále vychází z prací Ondřeje Felcmana,⁵ Jana Kuklíka,⁶ Ludomíra Kocourka⁷ a Karla Bertlemanna.⁸ Kvůli absenci odborných publikací na dané téma je práce postavená zejména na zevrubné analýze písemností Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou. Nejvíce poznatků bylo načerpáno zejména ve fondu Městského národního výboru Rychnov nad Kněžnou 1945-1990 a Okresního národního výboru Rychnov nad Kněžnou 1945-1990. Další informace poskytly zápisy schůzí pléna Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou a kronika města Rychnova nad Kněžnou, se kterou byly informace uvedené v zápisech schůzí pléna nejčastěji porovnávány.

Bohužel, kvůli Obecné vyhlášce o ochraně osobních údajů byla většina kádrových posudků a osobních informací o jednotlivých funkcionářích nepřístupná. Problematické bylo již samotné nahlížení do některých částí zápisů se schůzí pléna MěNV v Rychnově nad Kněžnou. Pokud se na schůzi projednávaly informace o

² Karel KAPLAN, *Československo v letech 1953–1966 3. část*, Praha 1992.

Karel, KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha 1993.

Karel, KAPLAN, *Kořeny československé reformy 1968*, I–II, Brno, 2000.

³ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II*, Brno, 2009.

⁴ Zděněk, DOSKOČIL, *Duben 1969 – Anatomie jednoho mocenského převratu*, Brno 2006.

⁵ Ondřej, FELCMAN, *Československý parlament na prahu Pražského jara*, Praha 2015.

⁶ Jan, KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011.

⁷ Ludomír, KOCOUREK, *Správa v českých zemích a v Československu 1848–2005*, Praha 2007.

⁸ Karel, BERTLEMANN, *Vývoj národních výborů do Ústavy 9. května (1945–1948)*, Praha 1965.

osobě, která nebyla voleným funkcionářem národního výboru, bylo mi odepřeno čtení celé strany. Kvůli výše zmíněným problémům bylo možné zvolené cíle naplnit pouze částečně, přesto se diplomová práce snaží představit události roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou co nejpřesněji. Kapitola věnující se výměně kádrů, která proběhla v roce 1969, však postrádá informace o konkrétních důvodech, které vedly odchodu jednotlivých funkcionářů.

V práci byla použita přímá a progresivní metoda. Nejčastěji byla využívána metoda komparace dobových pramenů. Diplomová práce je řazena chronologicky. Za pomoci induktivní a deduktivní metody byla v ní objasněna témata, která, jak již bylo zmíněno, nemohla být analyzována z dobových pramenů, protože byly v současné době pro výzkum nepřístupné.

1. Legislativní zakotvení národních výborů

Národní výbory měly být původně dočasnými orgány státní správy a jejich zakládání v obcích a krajích umožnil v roce 1944 svým dekretem prezident prozatímního státního zřízení Edvard Beneš.⁹ Nakonec ale zvítězila struktura, kterou prosazoval Klement Gottwald, vedoucí představitel komunistického odboje v Moskvě. V jeho koncepci měly být národní výbory novou a stálou složkou státní moci, která by odbyrokratizovala samosprávu a spojila v sobě prvky jak samosprávy, tak i státní správy. Národní výbory měly v prvních dnech řídit osvobozování republiky a později převzít kompetenci bývalé politické správy. Inspiraci Gottwald čerpal zejména z fungování ruských sovětů, které plnily obdobnou funkci v období občanské války v Rusku a těsně po ní.¹⁰ Prozatímní legislativní podobu dostaly národní výbory v nařízení vlády v Košicích z 5. května 1945, kde byly definovány tři stupně národních výborů: místní, okresní a zemské a byla vytyčena jejich subordinace; systém samosprávné subsidiarity, jak je znám dnes, toto nařízení neznalo, národní výbory byly plně podřízeny vládě.¹¹ Spolu se svým vznikem přebraly národní výbory plně kompetence obecních, okresních a zemských zastupitelstev. Zatímco místní národní výbory měly ve své náplni práce zhruba totéž, co jejich legislativní předchůdci, okresní národní výbory vykonávaly i odborné služby stavebně-technické, strojně-technické, veterinární, vodohospodářské a převedly pod sebe kompetence dříve samostatného lesního dohledacího úřadu.¹² Až do roku 1948 byly národní výbory legislativně upravovány pouze formou běžných zákonů či vládními nařízeními. Toto změnil ústavní zákon č. 150/1948 Sb. Ústava Československé republiky sice definovala národní výbory velmi obecně, přesto je poprvé ukotvila v základním legislativním dokumentu státu. Přinesla rovněž významnou změnu

⁹ Čl. 1 ústavního dekretu prezidenta republiky ze 4. prosince 1944 č. 18, Dekret o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění. –

¹⁰ Karel BERTLEMANN, *Vývoj národních výborů do Ústavy 9. května (1945–1948)*, Praha 1965, s. 33.

¹¹ § 1 vládního nařízení č. 4/1945 Sb., Vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů.

¹² Ludomír KOCOUREK, *Správa v českých zemích a Československu 1848–2005*, Praha 2007, s. 76.

v podobě opuštění dosavadního zemského zřízení a zavedení 19 nových krajů. Nové volené správní jednotce tedy podle nové ústavy odpovídaly krajské národní výbory.¹³ Úlohy národních výborů se po roce 1948, kdy se moci v zemi chopila Komunistická strana Československa, změnily; národní výbory měly nově vedle správních úkolů navíc ještě za cíl aktivně přispívat k budování socialismu, což bylo upraveno zejména v nařízení vlády č. 14/1950 Sb. Další významnou změnu přineslo nařízení vlády č. 122/1951 Sb., které na národní výbory přeneslo některé kompetence, které byly dříve výhradně v působnosti vlády. Ústavní zákon č. 12/1954 Sb. dal potom jednotlivým národním výborům právo vydávat na svém území nařízení, striktně oddělil orgán státní moci, tedy plénum národního výboru a orgán státní správy, tedy radu národního výboru; pojem národní výbor zákon chápal jen jako plénum národního výboru, aparát státní moci.¹⁴ Národní výbory dále významně upravovalo vládní nařízení č. 16/1954 Sb., vládní nařízení o změnách územních obvodů některých národních výborů a vládní nařízení č. 23/1954 Sb., a vládní nařízení o organizaci výkonných orgánů národních výborů, které zrušilo referáty a zavedlo namísto toho odbory, nově mohly ústřední orgány státní správy se souhlasem vlády zřizovat při národních výborech jim přímo podřízené správní komise.¹⁵

Dne 11. července roku 1960 přijalo Národní shromáždění Republiky československé ústavní zákon č. 100/1960 Sb. o Ústavě Československé socialistické republiky. Nová ústava měnila název státu a deklarovala, že „*Socialismus v naší vlasti zvítězil*“.¹⁶ Kromě obecných ideologických provolání upravovala nová ústava i činnost národních výborů. Nově se například členové národních výborů nazývali poslanci, dříve prostě členové.¹⁷ Kromě místních národních výborů, okresních národních výborů a krajských národních výborů, které definovala ústava z 9. května

¹³ § 2 zákona č. 280/1948 Sb., Zákon o krajském zřízení.

¹⁴ Ludomír, KOCOUREK, *Správa v českých zemích a v Československu 1848–2005*, Praha 2007, s. 82.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Čl. 1 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

¹⁷ Čl. 88 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a § 128 odst. 2 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

1948, přibyly v roce 1960 i národní výbory městské a obvodní.¹⁸ Oproti ústavě z roku 1948, která hovoří o „účelné decentralizaci státní správy“ zavedla socialistická ústava z roku 1960 pojem *demokratický centralismus*, který prakticky upravoval 93. článek 2. odst. takto: „*Národní výbory se řídí zásadou, že zájmy všeho lidu Československé socialistické republiky jsou nadřazeny zájmům dílčím a místním, a veškerou svou činností vychovávají občany k uvědomělému a dobrovolnému plnění povinností ke společnosti a státu*“.¹⁹ Nová ústava z roku 1960 zakotvila legislativní existenci národních výborů jen velmi obecně, soustředila se spíše na ideologickou manifestaci než na konkrétní právní úpravu. Takto definovala nová ústava funkci národních výborů: „*Národní výbory za široké účasti občanů plánovitě řídí, organizují a zajišťují výstavbu v oblasti hospodářské, kulturní, zdravotní a sociální ve svých územních obvodech; k předním jejich úkolům patří péče o stále dokonalejší uspokojování hmotných i kulturních potřeb pracujících; za tím účelem zřizují hospodářské organizace a kulturní, zdravotní a sociální zařízení a řídí jejich činnost; zajišťují ochranu socialistického vlastnictví a všech vymožeností pracujícího lidu, socialistického pořádku ve společnosti, dodržování pravidel socialistického soužití a upevňují obranyschopnost republiky; zabezpečují, aby zákony byly uváděny v život, a dbají o jejich zachování, zajišťují ochranu a uskutečňování práv a uplatňování oprávněných zájmů pracujících a socialistických organizací.*“²⁰ O konkrétní právní úpravu národních výborů se postaral zákon č. 36/1960 Sb., zákon o územním členění státu, který zrušil dosavadní územní členění. Nově ustanovil deset velkých krajů a tím adekvátně snížil počet krajských národních výborů. Dalším byl zejména zákon č. 65/1960 Sb., zákon o národních výborech, který byl Národním shromážděním schválen 25. května 1960, tedy o necelé dva měsíce dříve, než byla schválena ústava. Tento zákon vymezuje úlohu národních výborů mnohem podrobněji. Národní výbory řídily zemědělskou a průmyslovou výrobu, vědecký a technický rozvoj, zajišťovaly

¹⁸ Čl. 91 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

¹⁹ Čl. 93 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a § 130 odst. 1 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

²⁰ Čl. 89 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

výkup zemědělských produktů a staraly se o výstavbu, vzdělávání a kulturu v daném regionu. Jak vidno, obor působnosti národních výborů je velmi široký. K zabezpečení řádného plnění všech povinností národního výboru zákonodárce vypočítává pravomoci národních výborů tak, že národní výbory mají právo: sledovat činnost hospodářských organizací a státních orgánů na svém území, upozorňovat je na nedostatky a urgovat jejich odstranění; hospodářské organizace jsou povinny spolupracovat s národními výbory.²¹ Pro plnění výše zmíněných úkolů národních výborů byly tyto oprávněny vydávat obecně závazná nařízení, pokud tato nařízení nebyla v rozporu se zákony či jinými právními předpisy.²²

V gesci národních výborů byla po přijetí nové ústavy v roce 1960 rovněž i volba soudců z povolání a soudců z lidu. Tato pravomoc však národním výborům vydržela jen zhruba jeden rok. Podle zákona č. 38/1961 Sb., měly okresní národní výbory pravomoc zakládat v obcích a závodech místní lidové soudy na návrh místních národních výborů či základních organizací ROH.²³ Jednalo se o nový typ soudů, který byl do soudní soustavy začleněn, aby alespoň formálně umožnil pracujícím se aktivně podílet na výkonu soudnictví, protože participace širokých mas pracujících na státní moci byla jedním z úhelných kamenů socialistické ideologie a nová ústava otevřeně proklamovala její vítězství. Ze stejného důvodu byli od července roku 1961 soudci místních lidových soudů i soudci okresních soudů přímo voleni občany, a to na návrh orgánů Národní fronty.²⁴

Zákon o národních výborech rozlišuje následující orgány:

a) **Plenární zasedání národního výboru** – nejvyšší orgán NV, který volí a odvolává předsedu NV, ustavuje odbory a komise NV, zřizuje a ruší hospodářské a

²¹ § 10 zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech.

²² Čl. 94 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

²³ § 8 odst. 2 zákona č. 38/1961 Sb., Zákon o místních lidových soudech.

²⁴ § 22 odst. 1 nařízení vlády č. 63/1961 Sb.

rozpočtové organizace NV. Plenární zasedání NV se schází minimálně čtyřikrát do roka.²⁵

b) **Rada národního výboru** – výkonný orgán NV, který zabezpečuje a plní úkoly NV, usměrňuje a koordinuje činnost komisí a odborů NV, usměrňuje a koordinuje činnost rad NV nižších stupňů, rozpracovává a zajišťuje úkoly, jež vyplývají z usnesení NV a rad NV vyšších stupňů, projednává a řeší iniciativní návrhy komisí, poslanců a odborů NV. Rada národního výboru se schází minimálně jednou za 14 dní.²⁶

c) **Komise národního výboru** – jsou iniciativním, výkonným a kontrolním orgánem NV, který řeší problémy s vypracováváním a plněním úkolů plánu a rozpočtu, kontrolují plnění stranických a vládních usnesení, řídí úseky, pro něž jsou ustaveny, mají právo požadovat od vedoucích podniků a předsedů JZD vypracování opatření k odstranění zjištěných nedostatků. Do komisí NV volí plenární zasedání NV zpravidla dvě třetiny poslanců.²⁷

d) **Odbory národního výboru** – odborné orgány NV, které připravují odborné podklady pro jiné orgány NV, podávají iniciativní návrhy jiným orgánům NV a kontrolují provádění usnesení NV.²⁸ Odbory byly tvořeny administrativními zaměstnanci a měly jen velmi nízké pravomoci. V praxi pořizovali pracovníci odborů zápisy ze schůzí s voliči a sepisovali jejich připomínky, které potom předkládali radě NV.²⁹

Národní výbory, ze zákona jediné orgány státní správy, však byly stále pod přímou kontrolou ústředních orgánů státu.³⁰ Od roku 1962 ale vládnoucí komunistická strana postupně docházela k názoru, že pro postupnou demokratizaci, po které byla ve společnosti stále větší poptávka, poslouží právě národní výbory, do

²⁵ § 22 a § 23 zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech.

²⁶ § 25 a § 26 zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech

²⁷ § 32 a § 34 zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech

²⁸ § 42 zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech

²⁹ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011, s. 242.

³⁰ Ludomír KOCOUREK, *Správa v českých zemích a v Československu 1848–2005*, Praha 2007, s. 89.

roku 1964 se hovořilo o „*komunistické samosprávě*“.³¹ Tato proklamovaná samospráva však nebyla efektivní, protože funkcionáři národních výborů byli velmi pasivní, a to i navzdory opětovným snahám, zejména v podobě vytváření různých komisí. Činnost národních výborů byla omezena na práci silného úřednického aparátu (9 700 placených tajemníků v obcích a 46 000 zaměstnanců v okresech a krajích).³² Další vlna diskusí o pravomocích národních výborů přišla v roce 1965, kdy se definitivně projevil krach třetího hospodářského plánu a otevřeně se začalo mluvit o nutnosti ekonomických reforem.³³ Od roku 1965 vláda podněcovala nejprve diskusi ekonomických odborníků a později i funkcionářů národních výborů. Po volbách v červnu 1964 dokonce Národní shromáždění ustavilo výbor pro národní výbory který za účasti funkcionářů národních výborů řešil otázku jejich postavení a organizace.³⁴ Národní výbory se totiž v roce 1965 podílely z 35 % na státním rozpočtu a vlivem ekonomické reformy, která se v tomto roce pomalu rozjížděla, docházelo k požadavkům národních výborů na samosprávné postavení; tyto požadavky a diskuse se odrazily v zákonu o národních výborech č. 69/1967 Sb..³⁵ Zákon definoval národní výbory na všech úrovních jako státní orgány samosprávného charakteru a ustanovil existenci městských národních výborů (MěNV) jako samostatného stupně soustavy NV.³⁶ Voliči si od začátku roku 1968 mohli ve volbách do národních výborů vybírat z více kandidátů.³⁷ V souvislosti s reformním procesem se od počátku roku 1968 hromadila kritika (a to i v oficiálních dokumentech) na dosavadní fungování národních výborů. Mezi nejčastěji diskutované body patřilo zejména přílišné zlidovění národních výborů, kdy byla kritizována nedostatečná kvalifikace volených představitelů i proklamovaný *demokratický centralismus* a

³¹ Karel, KAPLAN, *Československo v letech 1953–1966 3. část*, Praha 1992, s. 121.

³² Tamtéž.

³³ Zdislav, ŠULC, *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu*, Brno 1998, s. 28.

³⁴ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011, s. 243.

³⁵ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1953–1966 3. část*, Praha 1992, s. 121.

³⁶ § 2 zákona č. 63/1967 Sb., Zákon o národních výborech.

³⁷ § 26 odst. 3 zákona č. 114/1967 Sb., Zákon o volbách do národních výborů.

s ním spojené direktivní řízení z ústředních státních orgánů.³⁸ Navzdory zákonem proklamovanému samosprávnému charakteru, který se reálně odrazil například v možnosti místních a městských národních výborů pořádat lokální referenda, přibývalo hlasů, které požadovaly úplnou samosprávnou pravomoc národních výborů.³⁹ Zákon totiž onen již zmiňovaný samosprávný charakter přesně vytyčil pouze v dílčích oblastech, jakými byly například: péče o životní prostředí a úroveň bydlení občanů, rozvoj kulturního a společenského života, vytváření podmínek pro rozvoj tělesné kultury či právo stanovit hospodářský plán a rozpočet jednotlivých podniků a družstev.⁴⁰ Většina klíčových úkolů národních výborů, jakými byly například: sestavování a schvalování ekonomického plánu, územní plánování, využití nerostného bohatství, silniční hospodářství a doprava, obchod a cestovní ruch, školství a péče o děti, byla stále v gesci ústředních politických orgánů, tedy v rukou Ústředního výboru Komunistické strany Československa.⁴¹

Polednová reformní politika byla zastavena 21. srpna 1968 vpádem vojsk pěti zemí Varšavské dohody do Československa, následně byl jakýkoliv další vývoj národních výborů směrem k samosprávě zabrzděn. Po nástupu Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ došlo k zesílení kontroly nad národními výbory prostřednictvím *výborů lidové kontroly krajských národních výborů*. Jejich činnost upravovaly zákony č. 103/1971 Sb. a č. 116/1971 Sb. Úkolem lidových komisařů bylo zejména dohlížet na dodržování zákonů a státního ekonomického plánu.⁴² Nově nastupující komunistická nomenklatura navíc byla nucena kvůli protiokupačním názorům a všeobecné nespokojenosti obyvatelstva odložit volby do Federálního shromáždění a do národních výborů, původně plánované na listopad roku 1968, až na konec roku 1969.⁴³ Volby do FS, ČNR, SNR a národních výborů všech stupňů ale

³⁸ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011, s. 243–244.

³⁹ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1953–1966 3. část*, Praha 1992, s. 121.

⁴⁰ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011, s. 244.

⁴¹ Tamtéž s. 244–245.

⁴² Tamtéž s. 249.

⁴³ § 1 odst. 1 ústavního zákona č. 83/1968 Sb.

byly v říjnu roku 1969 ústavním zákonem znovu odloženy a konaly se až v roce 1971, kdy už veškerou moc v komunistické straně a tím pádem i ve státě pevně drželo nové konzervativní vedení.⁴⁴ Nikdy neproklamovaným důvodem k odložení voleb byla krize uvnitř samotné KSČ. Ta se byla kvůli tlaku z Moskvy nucena zbavit proreformních komunistů, kteří polednovou politiku buď sami vytvářeli nebo ji alespoň veřejně podporovali.⁴⁵ Ve volbách do národních výborů se tak v roce 1971 do funkcí dostali kandidáti, kteří byli s to se novému *normalizačnímu* kurzu přizpůsobit.

⁴⁴ § 7 ústavního zákona č. 117/1969 Sb.

⁴⁵ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha 1993, s. 80.

2. Správní a politický vývoj v Rychnově nad Kněžnou od ledna 1960 do května 1964

Již od počátku roku 1960 se činnost Místního národního výboru v Rychnově nad Kněžnou soustředila na přípravu voleb, které proběhly v neděli 12. června 1960. Na řádném zasedání MNV 29. ledna 1960 v Hotelu Labuť byli členové MNV vyzváni, aby agitovali ve svých volebních obvodech s cílem zajistit maximální účast občanů Rychnova na besedách s voliči ve dnech 8. – 10. 2. 1960.⁴⁶ Důraz na aplikování principu *demokratického centralismu* v praxi, tedy principu, kde dílčí otázky mají být před rozhodnutím orgánu diskutovány co nejširší masou občanů, aby následně za přijatým rozhodnutím stálo v jednotě co nejvíce lidí, vycházel zejména z nedostatečné účasti pracujících na schůzích MNV a besedách s voliči v roce 1959, jak se o tom zmiňuje zápis o činnosti Rady MNV v Rychnově nad Kněžnou za měsíc leden roku 1960.⁴⁷ Konaly se pouze tři besedy s průměrnou návštěvností 198 lidí, Rada MNV zdůrazňovala potřebu zajistit daleko větší účast občanů.⁴⁸ Ještě horší byla podle rady MNV účast členů MNV na zasedání stálých komisí. Ve třech komisích (komise pro hospodářství, komise pro školství a kulturu a komise pro místní bezpečnost) byla účast jejich členů v roce 1959 v průměru jen něco málo přes 50 %.⁴⁹ V zápisu rady se objevuje ostrý apel na zvýšení účastnosti členů MNV, a to zejména kvůli tomu, že se do budoucna počítalo s rozšířením pravomocí národních výborů.⁵⁰ Z těchto poznámek se dá usuzovat, že o nově připravovaném zákonu o národních výborech orgány NV předem věděly, ačkoli o konkrétech se zmiňuje až dopis ÚV KSČ, se kterým byli občané a členové MNV v Rychnově nad Kněžnou seznámeni na schůzi MNV 29. února 1960. Z dopisu vyplývalo, že největší posílení pravomocí se dostane právě stálým komisím NV. Předseda MNV Toman potom v následné diskusi

⁴⁶ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 29. 1. 1960.

⁴⁷ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 94, Kniha zápisů schůzí rady 1960, kart. č. 20, zpráva z 25. 1. 1960.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

projevil podiv nad tím, že ani členové NV, ani občané na schůzi přítomní nemají k dopisu ÚV KSČ žádné připomínky a apeloval na přítomné, aby byl dopis připomínkován.⁵¹

Na poslední schůzi MNV před volbami, která proběhla 25. března 1960, se otázka voleb neprobírala vůbec, místo toho se řešil nedostatek mladých lidí v místních JZD a nedostatečně prováděná agitace s mládeží, která byla klíčová, jestliže mladí lidé měli být získáni pro práci v zemědělství.⁵²

O přípravě voleb se ale podrobněji zmiňuje kronika města Rychnov nad Kněžnou, avšak její zápis koresponduje s činností MNV jen částečně. Kronikář píše, že celé první pololetí roku 1960 bylo věnováno velmi pečlivým přípravám na volby do a že se konaly besedy a schůze, na kterých byl vysvětlován smysl textu nově navrhované ústavy.⁵³ Ze zápisů schůzí MNV však nic takové nevyplývá. „*Široká diskuse mezi lidem*“, o které se autor kroniky zmiňuje, tak patrně probíhala pouze ve školách a na pracovištích.⁵⁴ Samotným volbám předcházela ještě správní reforma (zákon č. 36/1960 Sb.), kdy byly zrušeny okresy Žamberk a Dobruška a do okresu Rychnov nad Kněžnou bylo z těchto okresů přičleněno 68 obcí s 28 333 obyvateli.⁵⁵ Společně s reformou však vyvstal problém, kde umístit nově rozšířený správní aparát. Budovu ONV tak muselo uvolnit okresní velitelství Veřejné bezpečnosti, které bylo provizorně přesunuto do prostor průmyslové školy v Komenského ulici.⁵⁶ V květnu 1960 byl přijat zákon č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech, který národní výbory v okresních a krajských městech přejmenoval z místních na městské, což se týkalo i Rychnova nad Kněžnou. Městský národní výbor měl však prakticky stejné

⁵¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 29. 1. 1960.

⁵² SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 25. 3. 1960.

⁵³ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 7, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1960, kart. č. 2, s. 7.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž, s. 8.

pravomoci jako místní národní výbor.⁵⁷ Jednalo se tak pouze o změnu názvosloví. Ze zevrubné analýzy zápisů pléna Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou vyplynulo, že se pro označení městský národní výbor používaly zkratky MěNV i MěstNV. Jelikož ani jedna ze zkratek nemá významnou distinktivní funkci, rozhodl jsem se pro potřeby této práce používat zkratku MěNV.

Dne 12. června 1960 proběhly volby do všech stupňů národních výborů a do Národního shromáždění Republiky československé. Voleb se zúčastnilo 99,95 % zapsaných voličů, z nichž pro kandidáty Národní fronty do ONV hlasovalo 99,7 % voličů a do MěNV hlasovalo 99,51 % voličů.

Ve volbách do MěNV bylo v šesti volebních obvodech zvoleno celkem 44 poslanců, z nich 31 za KSČ, 11 bezpartijních, jeden poslanec byl zvolen za Československou stranu socialistickou a jeden za ČSM. V nově zvoleném MěNV zasedalo 22 dělníků (přesně polovina), tři členové JZD a 2 příslušníci pracující inteligence, což náležitě odpovídalo tehdejší ideologické praxi. Nově v MěNV zasedlo rovněž 12 žen.⁵⁸ Na ustavujícím plenárním zasedání MěNV, které se konalo 24. června 1960 v zámecké jízdárně, byl po složení poslaneckých slibů zvolen předsedou Erich Toman, který tuto funkci vykonával již od doplňovacích voleb v roce 1959. Náměstkem předsedy se stal Karel Preclík, tajemníkem Jindřich Petříček.⁵⁹ Poslanci si rovněž volili předsedy a členy jednotlivých komisí.⁶⁰ Po ustavující schůzi vypadala organizace MěNV takto: plánovací komise (předseda Eduard Cvejn), finanční komise (předseda Alois Jurníček), zemědělská komise (předseda Karel Krčmář), komise pro místní hospodářství (předseda Josef Dvořák), bezpečnostní komise (předseda Josef Lichnovský), zdravotní komise (předseda

⁵⁷§ 13 Zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech.

⁵⁸ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 7, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1960, kart. č. 2, s. 13–14.

⁵⁹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 7, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1960, kart. č. 2, s. 14.

⁶⁰ Tamtéž.

Jaroslav Vícenec), bytová komise (předseda Karel Preclík), komise sociálního zabezpečení (předseda Rudolf Melichar), komise pro výstavbu (předseda Jan Schweller).⁶¹ Předsedové stálých komisí MěNV byli zároveň členové Rady MěNV, kromě nich v radě zasedal ještě předseda odborové organizace na MěNV Miroslav Preclík.

K prvnímu řádnému zasedání MěNV došlo 26. srpna 1960. Na pořadu schůze byly, kromě dodatečného složení slibu některých poslanců, řešeny otázky kompetencí stálých komisí. Předem připravený návrh jednotlivých pravomocí byl po krátkém komentáři tajemníka MěNV Petříčka schválen jednomyslně. Bohužel se přesné znění návrhu v archivu nedochovalo. Na schůzi byla rovněž reflektována činnost MNV, resp. MěNV za první pololetí roku 1960. S kritickým referátem vystoupila poslankyně Kubková, když poukazovala na špatný stav postupu stavby samoobsluhy na náměstí, a poslanec Šulc, který urgoval urychlené projednání o zahájení bytové výstavby ve městě.⁶² Ke kritice pořádků ve městě se při diskusi hojně přidali i někteří občané, ať už se výtky týkaly pomalu postupujících stavebních prací, problémů se svozem odpadů či neuspokojující hygienické situace ve městě z důvodu přemnožení krys. Projednáván byl i stav zemědělské výroby, který považovalo plénum MěNV až na nedostatečný počet brigádníků v JZD za uspokojivý.⁶³

Říjnová schůze MěNV, která se uskutečnila 24. tohoto měsíce, hodnotila průběh žňových prací, které se podařily díky aktivizaci mládeže z různých složek Národní fronty úspěšně dokončit. Kromě většinové chvály byly vzneseny i kritické připomínky, tykající se zejména Československého svazu mládeže, (aniž by v zápisu bylo uvedeno co přesně je v ČSM problematické). Také vzájemná komunikace mezi

⁶¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 7, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1960, kart. č. 2, s. 14.

⁶² SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 26. 8. 1960.

⁶³ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 26. 8. 1960.

jednotlivými organizacemi NF byla vyhodnocena jako nedostatečná. Výchovy mládeže se dotýkal také další bod schůze; zpráva rady MěNV totiž poukazovala na nedostatečnou kapacitu mateřských škol ve městě. Rovněž diskuse s občany na této schůzi kopírovala trend schůze minulé, kdy se poměrně velké množství obyvatel města kriticky vyjadřovalo k situaci ve veřejné správě. Vzrušenou atmosféru musel klidnit předseda Toman, který sice přiznal, že nespokojenost občanů je oprávněná, zároveň ale tvrdil, že v práci poslanců MěNV dochází k výraznému zlepšení.⁶⁴

Kritický trend potvrdila i poslední plenární schůze MěNV v roce 1960, která se uskutečnila 19. prosince. Kvůli opakovaným výtkám na zpoždování stavebních prací ve městě byl z funkce předsedy komise pro výstavbu odvolán na návrh rady MěNV Jan Schweller a současně byl zbaven poslaneckého mandátu. Konkrétnější důvody pro Schwellerův nečekaný politický pád archivy neuvádějí. Na jeho místo v čele komise pro výstavbu byl zvolen Karel Martinec. Zároveň byl odvolán předseda komise pro veřejný pořádek Josef Lichnovský, kterého nahradil Stanislav Troják.⁶⁵ O důvodech pro odvolání Lichnovského z funkce můžeme pouze spekulovat, protože ani v tomto případě neuvádějí archiválie podrobnosti. Důvodem může být dlouhodobá nespokojenost ze strany občanů města. Ti si opakovaně stěžovali na problémy v soužití s občany romské (v tehdejší terminologii „*cikánské*“) národnosti. K těmto problémům mělo docházet zejména v Tlapákově mlýně, kde mělo najednou bydlet až devět cikánských rodin. Autor kroniky města Rychnova se ve svém zápise chlubí faktem, že od března do srpna tento počet podařilo snížit na rodin šest.⁶⁶ Rada MěNV ve svých zprávách přitom opakovaně tvrdila, že je potřeba s občany cikánské

⁶⁴ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 24. 10. 1960.

⁶⁵ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8, zpráva z 19. 12. 1960.

⁶⁶ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 7, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1960, kart. č. 2, s. 24.

národnosti pracovat a dále na ně přátelsky působit, aby došlo k bezproblémovému soužití (vyzdvihována přitom byla zejména práce Svazu žen).⁶⁷

První plenární schůze MěNV Rychnov nad Kněžnou roku 1961 se uskutečnila 27. února. Prvním projednávaným bodem bylo zhodnocení doplňovacích voleb ve 22. volebním obvodu, které proběhly 12. února a kde byl za uvolněného Jana Schwellera zvolen Karel Martinec.⁶⁸ Ten byl také okamžitě zvolen předsedou komise výstavby a členem rady MěNV. Na funkci náměstka předsedy MěNV, člena rady i předsedy bytové komise rezignoval Karel Preclík, který se z Rychnova nad Kněžnou odstěhoval. Jeho nástupcem se ve všech funkcích stal Václav Buřil.⁶⁹ Na schůzi byl schválen rozpočet pro rok 1961; zdůrazněna v něm byla zejména bytová výstavba a zemědělství. Schválení předcházela diskuse s občany, kteří si stěžovali zejména na fakt, že v rozpočtu nejsou zohledněny prostředky na opravu pozemních komunikací. Člen KSČ Stanislav Veverka navrhl tuto situaci řešit občanskou pomocí, což bylo následně odsouhlaseno s tím, že MěNV dodá materiál pro tuto opravu nutný.⁷⁰ Předseda MěNV Erich Toman v závěru schůze připomněl únorové události roku 1948, zároveň se dotkl i hospodářských těžkosti třetí pětiletky, například nedostatku másla, na který si občané stěžovali a vyzval k větší účasti při plnění plánu nejen poslance NV, ale i občany.⁷¹

Dne 1. března 1961 proběhlo celostátní sčítání lidu a bytů. V Rychnově nad Kněžnou k tomuto datu bylo k trvalému pobytu přihlášeno 6095 lidí, z toho 2851 mužů a 3244 žen.⁷² Počet obyvatel města vzrostl mezi lety 1960–1961 pouze o 0,25 obyvatele, což bylo zapříčiněno téměř vyrovnaným poměrem natality a mortality (80

⁶⁷ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 94, Kniha zápisů schůzí rady 1960, kart. č. 20, zpráva ze 16. 12. 1960.

⁶⁸ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva z 27. 2. 1961.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 8, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1961, kart. č. 2, s. 1.

narozených, 52 zemřelých) a zhruba stejně vyrovnaným poměrem městské imigrace a emigrace (124 přistěhovaných, 117 odstěhovaných občanů).⁷³

Na jarní schůzi pléna MěNV, která proběhla 17. dubna 1961, se kromě přípravy 40. výročí založení KSČ, případně na 16. května téhož roku, řešila zejména otázka nevyhovujícího stavu zemědělské výroby.⁷⁴ Již od počátku 50. let probíhal celostátně masivní odliv pracovníků ze zemědělství do průmyslné výroby. To bylo způsobeno jednak ideologickými důvody, kdy stát kladl důraz zejména na těžký průmysl a jednak důvody demografickými, kdy populace pracovníků státních a kolektivních zemědělských podniků stárla a nových pracovníků se nedostávalo.⁷⁵ V roce 1948 bylo v primárním ekonomickém sektoru zaměstnáno 42,4 % lidí, kvůli násilné kolektivizaci z počátku padesátých let bylo v zemědělství v roce 1955 zaměstnáno už jen 34,3 % lidí. V roce 1960 pracovalo v prvovýrobě pouhých 26,1 % ekonomicky produktivní populace.⁷⁶ Toto, společně s neodbornými a často pseudovědeckými zásahy do zemědělství (viz agronomické metody *D. T. Lysenka*) způsobilo, že objem hrubé zemědělské výroby stoupal od roku 1949 do roku 1960 jen o 1,9 % ročně a nebyl s to se za 11 let vyrovnat předválečné úrovni.⁷⁷ Třetí ekonomický plán, který byl vytyčen na roky 1961–1965, počítal, díky dokončené kolektivizaci a rozšířenější mechanizaci, se zrychlením růstu zemědělské výroby, ke kterému však nedošlo. Navzdory tomu, že se na přelomu padesátých a šedesátých let podařil odliv pracovníků ze zemědělství zbrzdit, získávání mladých lidí pro agrikulturu bylo i přes různé státem pořádané náborové kampaně nedostačující. Již v prvním roce plánu byly patrné velké prodlevy v jeho plnění.⁷⁸ Za ty mohly, kromě výše zmíněných personálních příčin, i důvody klimatické, kdy se na počátku 60. let

⁷³ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 8, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1961, kart. č. 2, s. 2.

⁷⁴ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva ze 17. 4. 1961.

⁷⁵ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 429.

⁷⁶ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 421.

⁷⁷ Tamtéž, s. 428.

⁷⁸ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 428.

vystřídalo hned několik tuhých zim s abnormálně horkými léty.⁷⁹ Zemědělská výroba na Rychnovsku tento celostátní trend kopírovala takřka bezezbytku.

Pátá schůze JZD Rychnov nad Kněžnou, který se konal na jaře roku 1961, v podstatě za jedinou příčinu zpožděných dodávek označil nepřízeň počasí; zpráva z páté schůze se projednávala i na dubnové schůzi MěNV, kde došlo k poměrně vyhrocené diskusi. Poslanec MěNV a člen zemědělské komise Michal Hřebík vystoupil s ostrou kritikou představenstva JZD, jeho práci označil za nedostatečnou. Ke kritice se připojilo i několik přítomných družstevníků, poukazovali na zpoždění při výstavbě nového kravína, na nedostatečné dodávky krmiva či na nemožnost družstevníků se k aktuální situaci v zemědělské výrobě vyjádřit.⁸⁰ Člen představenstva JZD ing. Tichý argumentoval zejména nedostatkem pracovních sil a kritizoval harmonogram prací výstavby nového kravína, který připravila rada MěNV, na což mu předseda komise sociálního zabezpečení a člen rady MěNV Rudolf Melichar opáčil, že neví jak má rada národního výboru JZD ještě pomáhat, když nejsou ze strany JZD dávány řádné podklady pro jednání.⁸¹ O jistý kompromis se pokusil předseda MěNV Toman, když prohlásil, že za výsledky práce odpovídají plošně všichni družstevníci.⁸²

Odhlasovaný závěr zasedání v podstatě veškerou odpovědnost přenesl na představenstvo JZD, jehož členové byli obviněni z toho, že nerespektují usnesení a opatření MěNV a že nezabezpečují vytváření vhodných podmínek pro družstevníky (jen od počátku roku obdrželo JZD 10 odhlášek). Z výstavby kravína byl odvolán stavbyvedoucí Klár a komise pro zemědělství zpřísnila dohled nad JZD.⁸³ To v praxi

⁷⁹ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 427.

⁸⁰ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva ze 17. 4. 1961.

⁸¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva ze 17. 4. 1961.

⁸² Tamtéž.

⁸³ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva ze 17. 4. 1961.

znamenal, že se MěNV aktivně vložil do řízení JZD. Na letním zasedání pléna, které se uskutečnilo 24. června, vystoupil předseda zemědělské komise Karel Krčmář s návrhem na zahájení akce *Každá rodina vyjednotit jeden řádek krmné řepy*. Potřebu takové akce obhajoval zejména nutností zkrátit průběh žňových prací na 14–18 dnů.⁸⁴ Důvody ke zkrácení žňových prací však prameny neuvádějí. Návrh byl jednohlasně přijat a všem poslancům MěNV bylo uloženo, aby ve svých volebních obvodech zajišťovali co možná největší zapojení občanů na jednání řepy.⁸⁵

O nepříznivé situaci v zemědělské výrobě za první pololetí roku 1961 na Rychnovsku se zmiňuje i autor kroniky města Rychnova nad Kněžnou, který píše, že Představenstvo (JZD) bylo málo operativní a nedokázalo zvládnout pracovní nezájem jeho členstva. Dle kronikáře se za dané situace těžko uvádělo v život prémiování prací a socialistická soutěž. Někteří členové představenstva ztráceli víru v úspěch, a dokonce chtěli z funkcí odejít.⁸⁶ Z kroniky rovněž vyplývá, že se rada MěNV pokoušela pro práci v zemědělství získat bývalé majitele půdy a jejich příbuzné, kteří po kolektivizaci přišli o povinnost odvádět státu dodávky, ale bezúspěšně.⁸⁷ Autor kroniky se snažil konkrétně pojmenovat problémy, které za dluhy v plnění plánu (zejména v živočišné výrobě) stály. Například: Z plánovaných 233 707 litrů mléka dodalo JZD pouze 185 986 litrů, z plánovaných 46 600 kg vepřového masa, dodalo pouze 38 220 kg atd.).⁸⁸ Za hlavní příčinu problémů označil špatné vztahy mezi představenstvem JZD a MěNV: *„Že nebyly vztahy mezi JZD a ostatními složkami vždy plně porozumění, svědčí výroky předsednictva MV KSČ. Soudruh Tábořský: Nepříznivou situaci nelze omlouvat špatným počasím. Soudruh Krčmář: Jednání*

⁸⁴ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva z 24. 6. 1961.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 8, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1961, kart. č. 2, s. 8.

⁸⁷ Tamtéž, s. 9.

⁸⁸ Tamtéž, s. 15.

*zemědělské komise chápe JZD jako kritiku, ale ne jako pomoc.*⁸⁹ Tento problém vyřešilo plénum MěNV poměrně razantně, když na své prosincové schůzi schválilo usnesení, kterým vyjmul z kompetencí rady MěNV možnost odvolávat pracovníky v zemědělství a tuto pravomoc přidělilo zemědělské komisi.⁹⁰

Dalším problémem, který musel MěNV na svých schůzích řešit, byl neuspokojivý průběh výstavby. Na podzimní schůzi pléna MěNV zazněly z řad občanů kritické připomínky k nevyhovujícímu průběhu výstavby nových objektů (jízdárna, mateřská škola na Láni, sídliště u nemocnice). Stejně jako v případě zemědělství, i zde byl na vině kritický nedostatek pracovních sil. Jen na stavbě jízdárny chybělo podle stavbyvedoucího Sokola 86 dělníků.⁹¹ Rovněž počet řemeslníků se zdál být neuspokojivý, například na celý rychnovský okres připadali jen tři klempíři, zatímco v předválečné době jich nabízelo své služby patnáct.⁹² Tuto situaci se snažily orgány MěNV řešit co nejširší aktivizací občanů, kteří měli při brigádách se stavbou vypomáhat. Jednotliví poslanci byli předsedou MěNV Tomanem znovu vyzýváni, aby ve svých volebních obvodech pro tyto účely agitovali a zajistili dostatečný počet lidí. Tvrdil, že k situaci v pracovních silách u Pozemních staveb není národní výbor lhostejný, ale že také záleží na jednotlivých funkcionářích, jak se který k práci postaví.⁹³ Zároveň byl rozvázán pracovní poměr se stavebním technikem Otou Horákem a Františkem Baladou na základě výpovědi tzv. „na hodinu“.⁹⁴

⁸⁹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 8, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1961, kart. č. 2, s. 13.

⁹⁰ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva z 18. 12. 1961.

⁹¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1961, kart. č. 8, zpráva z 23. 10. 1961.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 8, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1961, kart. č. 2, s. 5.

Personální situace nebyla vyhovující ani v samotném MěNV. V roce 1961 se vzdali svého mandátu ze zdravotních či jiných důvodů poslanci Langrová (obv. č. 2 – nahrazena Františkem Balouškem), Zahradníková (obv. č. 5 – nahrazena Janou Eliášovou-Šlitrovou), Hrdina (obv. č. 10 – nahrazen Václavem Rejchrtem), Mareček (obv. č. 12 – nahrazen Bohuslavem Kubiskem), Knapková (obv. č. 14 – nahrazena Josefem Holcem a Preclík (obv. č. 39 – nahrazen Karlem Šrajtem).⁹⁵ Není bez zajímavosti, že polovina odcházejících poslanců nebyla členy KSČ. Odvoláni byli jak zástupce ČSM, tak zástupce Československé strany socialistické, poslední byl bez politické příslušnosti. Všichni byli nahrazeni komunisty.⁹⁶ Někteří z poslanců byli patrně uvolněni kvůli nedostatečné práci. Účast poslanců na schůzích byla totiž jen 70procentní, všech schůzí se jich zúčastnilo pouze 16. Poslanec Dimitrij Pago se pak nezúčastnil ani jedné schůze.⁹⁷ Výše zmínění poslanci byli navíc kritizováni že byli většinou jen v malém styku s občany, na zasedáních nediskutovali a jen se nepatrně podíleli na jeho přípravě. Důsledkem toho byla slabá účast občanů na zasedáních.⁹⁸

Další otřes v kádrové politice MěNV vytanul hned zkraje roku 1962, kdy byl na plenární schůzi 26. února jednomyslně schválen návrh mandátové komise rady MěNV na změny v personálním složení rady i všech jednotlivých komisí. Proklamovaným důvodem byly vážné nedostatky v práci MěNV, projevující se především v nedostatečné úrovni masově-politické, organizátorské a řídicí činnosti.⁹⁹ Konkrétně byli z předsednických postů odvoláni:

Na vlastní žádost – Alois Jurníček, předseda finanční komise, který byl nahrazen Josefem Šulcem, dosavadním členem této komise. Na vlastní žádost

⁹⁵ Tamtéž. s. 5.

⁹⁶ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z mandátové komise o výsledku doplňovacích voleb z 18. 2. 1968.

⁹⁷ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 8, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1961, kart. č. 2, s. 4.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z mandátové komise o výsledku doplňovacích voleb z 18. 2. 1968.

z důvodu změny zaměstnání – Anna Kubková, předsedkyně komise pro obchod, která byla nahrazena Hedvou Novákovou, dosavadní členkou této komise. Jako nejzajímavější se z hlediska politického jeví odvolání Karla Krčmáře z předsednictví zemědělské komise. Prameny neuvádějí konkrétní důvody jeho odvolání, omezují se pouze na zprávu, že poslanec Krčmář bude pověřen v rámci aparátu jinými úkoly.¹⁰⁰

Takto rychlý politický pád je o to zajímavější, že ještě v prosinci roku 1961 byly pravomoci předsedy zemědělské komise posíleny. Ze zápisů pléna MěNV i z Kroniky města Rychnov nad Kněžnou se dá usuzovat, že v konfliktu tamějšího JZD s MěNV, respektive s jeho zemědělskou komisí stál národní výbor i místní výbor KSČ jednoznačně na Krčmářově straně. Další informace bohužel nejsou kvůli obecnému nařízení o ochraně osobních údajů v archivu k dispozici, ale jistou okolností, která budí podezření, že v MěNV došlo k politickému obratu, může být fakt, že v diskusi na únorovém zasedání vystoupil ing. Tichý, člen představenstva JZD, a zkritizoval MěNV za nedostatečnou práci v oblasti nábory do zemědělství, v odvolávání pracovníků JZD a v nedostatečném vytváření vhodných podmínek v JZD pro mládež přičemž narativ byl v roce 1961 přesně opačný.¹⁰¹ To potvrzuje i závěr únorového zasedání, ve kterém předseda MěNV Toman nešetřil na rychnovské JZD kritikou.

Ke stávajícím problémům JZD se v roce 1962 přidala nezvykle dlouhá zima, která trvala až do března a následně velmi suché léto, které způsobilo pokles spodních vod. To společně s nedostatkem osiva a krmiva z minulého roku, podprůměrného z hlediska zemědělských výnosů, nutilo MěNV jednat. A tak se po jarním intermezzu, kdy se na schůzi pléna, která proběhla 24. dubna, řešily zejména otázky stavu školství a výchovy mládeže obecně (došlo se k závěru, že kulturní výchova dětí

¹⁰⁰ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z mandátové komise o výsledku doplňovacích voleb z 18. 2. 1968.

¹⁰¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z 26. 2. 1962.

není na dostatečné úrovni a byla přijata opatření, která měla kulturní výchovu ve městě pozvednout), na červnové schůzi 25. tohoto měsíce dostala do popředí opět problematika zemědělská.¹⁰² Zprávu o stavu zemědělské výroby přednesl nově zvolený předseda zemědělské komise Baloušek. Na jednu stranu v ní byla zemědělská otázka označena za „jeden z nejvážnějších úkolů současnosti“ a byly v ní konečně alespoň částečně pravdivě uvedeny skutečné problémy, které JZD trápí, jako např. katastrofálně vysoký průměrný věk družstevníků (55 let) nebo zpoždění oproti plánu mnohdy i o desítky procent (89procentní plnění u mléka a vepřového masa, 74procentní plnění u vajec), na stranu druhou se situaci snažil zlehčit, když vyzdvihoval překročení plánu v dodávkách hovězího masa či když děkoval poslancům MěNV za zajištění účasti obyvatelstva na jednocení řepy, která tak byla sklizena v termínu.¹⁰³ To se jeví jako absurdní, zvláště přihlédneme-li k faktu, že cukrovka sice byla vyjednocena včas, ale JZD nedodrželo termíny setby u kukuřice a brambor a navíc kvůli nedostatku sazenic neoseli celou plánovanou plochu, což v systému plánovaného hospodářství, kde se počítalo s každým hektarem, byl poměrně závažný problém.¹⁰⁴ Poněkud méně optimistický byl předseda MěNV Toman, který sice vyzdvihl zlepšení pracovní morálky družstevníků a poděkoval mysliveckému sdružení za pomoc při zemědělských pracích, ale poté zkritizoval JZD za špatnou organizaci práce a stěžoval si, že navzdory tomu, že MěNV zvýšil družstevníkům prémie, tak se to nikterak neodrazilo na zlepšení jejich pracovního výkonu.¹⁰⁵ Kritikou nešetřili ani jednotliví poslanci. Nelichotivě se o stavu rostlinné výroby vyjádřili poslanci Dobeš a Veverka. Poslanec Karel Zeman si zase stěžoval na nedostatečnou spolupráci JZD a MěNV a tvrdil, že se někteří družstevníci staví

¹⁰² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z 24. 4. 1962.

¹⁰³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva o výsledcích hospodaření, prací a činnosti MěNV v Rychnově nad Kněžnou za I. pololetí roku 1962.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z 25. 6. 1962.

k pomoci ze strany národního výboru záporně.¹⁰⁶ Proti nim se ostře vymezil na schůzi přítomný předseda JZD Novotný, když řekl, že JZD maximálně nasazuje všechny družstevníky a že ze strany MěNV bylo již před několika roky slíbeno zajištění dostatku pracovníků a vyzval přítomné poslance, aby: „(...) některý z nich šel převzít funkci předsedy JZD.“, za což ho předseda MěNV Toman napomenul a podotkl, že není správné, aby funkcionáři JZD přejímali nesprávné názory družstevníků.¹⁰⁷

Poslanec Divíšek nesouhlasil s tím, že by JZD využívalo všech kapacit svých pracovníků a podotkl, že někteří družstevníci chodí do práce pozdě nebo pracují pouze 3 hodiny denně.¹⁰⁸ Přítomná družstevnice Motyčková uvedla, že ženy v družstvu pracují přes 9 hodin denně a tázala se, proč bylo předsedovi JZD dovoleno hovořit pouze pět minut, když ostatní poslanci mluvili i 15 a déle minut.¹⁰⁹ Poté byla diskuse ukončena. Předseda zemědělského výboru Baloušek se v závěru schůze snažil situaci uklidnit, když družstevníkům poděkoval za přínosné diskusní příspěvky a slíbil jim, že jeho komise se bude více věnovat praktické pomoci JZD a do popředí bude klást zejména otázku práce s lidmi.¹¹⁰

Výše popsané neshody mezi členy JZD a poslanci národního výboru potvrzuje i kronika města Rychnov nad Kněžnou. Družstvo se například nedokázalo s MěNV shodnout ani na takových markantnostech, jako byla sklizeň řepy, kdy ji MěNV chtěl sklídit kombajnem, ale JZD trvalo na vyorání.¹¹¹ Neshody postupně přerostly až v nedůvěru rady MěNV vůči JZD. Ta například nařídila vlastní prověrku zásoby krmiv v JZD, a to navzdory tomu, že od JZD pravidelně dostávala zprávy. Prověrka nakonec pravost těchto zpráv potvrdila, ale byly nalezeny jiné, spíše trestněprávní

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 9, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1962, kart. č. 2, s. 15.

problémy, jako byly například údajné krádeže nafty či řepy.¹¹² MěNV, který selhával při shánění nových pracovních sil do JZD, (za rok 1962 opustilo JZD dalších 11 členů a 9 jich odešlo do pracovní neschopnosti), musel navíc přistoupit k poměrně silovému řešení personální krize, když zakázal dětem družstevníků nastupovat do učení v nezemědělských oborech.¹¹³

Ve vztazích mezi JZD a MěNV se také patrně jednalo o osobní rozepře, protože poslanec Melichar kritizoval snad úplně vše, co se JZD týkalo. Kritizoval družstevníky, že nikoho neposlechnou, kritizoval nedbalost v organizaci družstva, a dokonce kritizoval radu MěNV, že se družstvem zabývá až přespříliš, a to na úkor jiných občanů města.¹¹⁴ Tato kritika nebyla oprávněná. Jednak ze strany občanů na schůzích nedocházelo k nijak výrazným výtkám vůči MěNV a ten tak akutně nemusel nic řešit, a jednak byla situace v zemědělství opravdu tristní. Nejen, že se ve druhém pololetí 1962 nepodařilo zlepšit živočišnou výrobu, ale i rostlinná výroba byla na svém minimu. Sklizeň cukrovky např. vykazovala jen 55procentní plnění plánu, sklizeň brambor dokonce 48procentní.¹¹⁵ Schůze pléna 24. října 1962 tak měla pouze jeden bod, situaci v zemědělství.

Konfrontační trend červnového zasedání se zvrátit nepodařilo, ba naopak. Probíhala vášnivá debata mezi poslanci na jedné straně a družstevníky a funkcionáři JZD na straně druhé. Zde se naplno ukázaly propastné rozdíly v úsilí situaci řešit. Poslanci prakticky opakovali stejný narativ jako při předešlých schůzích, kdy hromadně kritizovali předsednictvo JZD za špatnou organizaci práce a nabízeli dosti obecná a ideologická řešení, navzájem se utvrzovali v názoru, že je potřeba zajistit více brigádníků a agitovat u občanů, aby vstoupili do zemědělství, aniž by však

¹¹² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 9, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1962, kart. č. 2, s. 16.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž s. 16-17.

¹¹⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 9, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1962, kart. č. 2, s. 17.

hledali konkrétní východiska. Pokud se poslanci ve svých příspěvcích dotkli něčeho konkrétního, pak to byly banality, které v žádném případě nemohly problémy v zemědělství vyřešit, názorným příkladem budiž poslanec Hrebík, který si posteskl, že bramborová nať nebyla dostatečně využita pro krmení v JZD.¹¹⁶

Družstevníci, kterých byla přítomno více, zase stále dokola zdůrazňovali, že příčina slabých hospodářských výsledků tkví zejména v absolutním nedostatku pracovních sil a ve vysokém věku jednotlivých pracovníků, jak ilustruje např. příspěvek předsedy JZD Novotného: *„Řešení úkolů za dnešního stavu není jednoduché, neboť žádný generál ještě nevyhrál bez vojska. Družstevníci v současné době nemohou úkoly zvládnout sami. (...) Do zemědělství nikdo nechce, protože je tam dřina a národní výbor navíc současné pracovníky uvolňuje do jiných profesí a tím upadá morálka samotných družstevníků.“*¹¹⁷

Ke vzájemnému pochopení obou stran nedošlo. V závěru schůze byli pouze družstevníci předsedou Tomanem znovu vyzváni, aby řádně plnili své úkoly a byla jim přislíbena brigádnická pomoc zaměstnanců ČSAO.¹¹⁸ Příčiny problému s nedostatečnou zemědělskou výrobou ale skutečně ležely zejména ve špatné politice pracovních sil. Od únorového převratu až do roku 1960 klesal průměrný počet lidí zaměstnaných v zemědělství o 58 tisíc osob ročně.¹¹⁹ Jak již bylo zmíněno, ze zákona navíc vyplývá, že zemědělskou výrobu měly řídit a *plně* za ni odpovídat národní výbory, nikoli jednotlivá družstva, a to i v oblasti plnění hospodářského plánu.¹²⁰ Postup MěNV byl proto poněkud zarážející.

¹¹⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z 24. 10. 1962.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9, zpráva z 24. 10. 1962.

¹¹⁹ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009, s. 429.

¹²⁰ § 9 odst. 1 a § 15 odst. 3 zákona č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech.

Ani rok 1963 nepřinesl kýžené zlepšení. V prvním pololetí opustilo JZD dalších 12 pracovníků a předseda JZD Novotný tak musel navíc v jednu chvíli vykonávat ještě funkce agronoma a mechanizátora.¹²¹ Nespokojenost s pracovní morálkou družstevníků narůstala i mezi členy představenstva JZD, které se v minulých letech snažilo své lidi spíše bránit. Přibývalo silových prostředků, které měly pracovníky „motivovat“ ke zvýšení výkonů. Zemědělským pracovníkům, kteří vykazovali nedostatečnou činnost, byly například kráceny naturální odměny, ale ani to nepomohlo.¹²² Kronikář Josef Ruffer píše, že zemědělská komise musela na svých 22 schůzích JZD v podstatě řídit a že pracovní morálka značné části členstva byla tristní.¹²³ Někteří členové rady navrhovali řešit pracovní nekázeň pracovníků v družstvu u soudu, ale předseda zemědělské komise Baloušek s tímto návrhem na okresní prokuratuře narazil, když mu bylo sděleno, že převážná část případů z hlediska pracovní morálky není řešitelná soudem, ale pouze přesvědčováním.¹²⁴ Situace v JZD se stala kritickou a hrozilo, že se nebude moci konat další výroční schůze. Poslední pomyslnou kapkou byla rezignace předsedy JZD Novotného na funkci.¹²⁵ MěNV, který dlouhodobě neuměl neutěšenou personální situaci řešit, se proto rozhodl k poměrně revolučnímu opatření a navrhl místní JZD úplně zrušit a převést veškerý majetek pod Československé státní statky. To bylo schváleno jak ONV a KNV, tak i samotnými družstevníky a s účinností od 1. 3. 1964 se rychnovské JZD změnilo na ČSSS.¹²⁶

Kromě zemědělství se v roce 1963 museli poslanci MěNV potýkat ještě s jednou otázkou. Na schůzi pléna MěNV konané 4. března byla do předání dána

¹²¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 10, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1963, kart. č. 3, s. 14.

¹²² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 10, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1963, kart. č. 3, s. 15.

¹²³ Tamtéž. s. 33.

¹²⁴ Tamtéž. s. 21.

¹²⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 11, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1964, kart. č. 3, s. 28.

¹²⁶ Tamtéž. s. 28.

otázka bytové výstavby, která se v minulých letech řešila jen velmi okrajově, ale ukázalo se, že se jedná o poměrně závažný problém. K 1. lednu 1963 bylo v Rychnově 377 žadatelů o byt, ve výstavbě v té době ale bylo pouze 168 bytových jednotek a předpokládalo se, že nebudou stačit.¹²⁷ Z celkového počtu 2027 bytů, které se ve městě nacházely, jich navíc 624 nemělo ani základní příslušenství a jejich obyvatelé si před nastěhováním museli přidělený byt upravovat vlastním nákladem, což vedlo ke stížnostem.¹²⁸ Kronikář píše, že zájemců o byt bylo mnoho, ale bytů bylo zoufale málo. Získat byt bylo možné jen po zemřelém.¹²⁹ Závěr jednání pléna ale přítomné stěžovatele příliš nepotěšil, protože předseda MěNV Toman vysvětloval, že MěNV sice počítá s rozsáhlou bytovou výstavbou, ale až v roce 1965, protože jsou aktuálně prioritní jiné věci jako např. stavba městského stadionu.¹³⁰ Žadatelé o byt proto museli situaci dočasně řešit svépomocí, například bydlením u rodičů. Rychnovské byty tak doslova praskaly ve švech. Problémy s byty navíc komise výstavby sváděla na nečinnost nadřízených orgánů, zejména na ONV a na Okresní stavební podnik, který údajně nestíhal plnit zakázky ve stanoveném termínu. Kvůli jeho přetížení muselo město z plánů vyškrtnout i stavbu nové průmyslové školy a učiliště a odložit je na pozdější dobu.¹³¹

V březnu navíc dali z osobních důvodů své mandáty k dispozici tajemník MěNV Jindřich Petříček a předseda školské a kulturní komise Mikuláš Znojemský. Mandátová komise navíc doporučila uvolnit ze všech funkcí i člena zemědělské komise poslance Františka Antuška, přesné důvody prameny neuvádějí, ale můžeme usuzovat, že se jednalo o výše popsané dlouhotrvající problémy s místním JZD. Doplňovací volby proběhly 21. dubna 1963 a nově byli zvoleni kandidáti KSČ

¹²⁷ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 10, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1963, kart. č. 3, s. 12.

¹²⁸ Tamtéž. s. 15.

¹²⁹ Tamtéž. s. 34.

¹³⁰ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 47, Kniha zápisů schůzí pléna 1963, kart. č. 9, zpráva ze 4. 3. 1963.

¹³¹ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 10, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1963, kart. č. 3, s. 25.

Miroslav Kodytek, Václav Jánský a Bohuslav Sochůrek. Novým tajemníkem MěNV se stal nově zvolený poslanec Václav Jánský, předsedou školní a kulturní komise pak Josef Holec.¹³² V srpnu došlo k dalším personálním změnám v předsednictví komisí. Na vlastní žádost byla uvolněna předsedkyně komise pro obchod Nováková, která byla nahrazena poslancem Hejzkem a předseda finanční komise Šulc, rovněž na vlastní žádost, který byl nahrazen dosavadním členem této komise poslancem Štrajtem.¹³³

Bytová otázka byla znovu ještě otevřena na listopadové schůzi pléna 13. listopadu. V úvodní části diskuse vystoupil nezvykle předseda okresního soudu Güttler a postěžoval si na velkou regionální rozvodovost, která současné bytové situaci příliš nepomáhá.¹³⁴ Poslanec Dvořák zase reagoval na stížnosti občanů slibem, že v příštím roce MěNV navýší investice do fondu oprav. To bylo ale v rozporu se zprávou komise výstavby, která sice ve své zprávě navýšení investic zmiňovala, ale zároveň podotýkala že se jedná pouze o návrh, jehož realizace je vázána přidělem investičních finančních prostředků. V tehdejší době ekonomické stagnace bylo získání financí velmi nejisté.¹³⁵ MěNV tak měla ve chvíli, kdy se bytová otázka v roce 1963 řešila, nulový nebo jen velmi malý vliv na to, jak bude výstavba či rekonstrukce bytů v příštích letech probíhat. O nějakém konkrétním plánu mlčí i archivy ONV. Jediné, co mohl MěNV s klidným svědomím přislíbit (a přislíbil), bylo naplánování další akce „Z“, ve které měli občané pomáhat s úklidem či opravami veřejného majetku.¹³⁶ V praxi to ale často znamenalo i poměrně rozsáhlou stavební činnost. V Rychnově nad Kněžnou se akce „Z“ za rok 1963 zúčastnilo 7 725 občanů,

¹³² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 47, Kniha zápisů schůzí pléna 1963, kart. č. 9, zpráva mandátové komise o výsledku doplňovacích voleb 21. 4. 1963.

¹³³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 47, Kniha zápisů schůzí pléna 1963, kart. č. 9, zpráva ze 26. 8. 1963.

¹³⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 47, Kniha zápisů schůzí pléna 1963, kart. č. 9, zpráva ze 13. 11. 1963.

¹³⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 47, Kniha zápisů schůzí pléna 1963, kart. č. 9, zpráva o činnosti komise výstavby z 26. 8. 1963.

¹³⁶ „Z“ bylo zkratkou pro „zvelebování“.

kterí celkově odpracovali 33 869 hodin, z toho 2000 hodin práce registroval bytový fond domovní správy a neuvěřitelných 20 000 hodin místní JZD.¹³⁷

Již od počátku roku 1964 se na plenárních schůzích MěNV řešila příprava nadcházejících voleb. Na schůzi 16. března byla přečtena podrobná zpráva, která hodnotila nejen činnost MěNV jako celku, ale také činnost jednotlivých poslanců za uplynulé volební období. Zpráva byla nebývale kritická. Jako největší problém MěNV uváděla slabou účast poslanců na schůzích pléna, která činila pouze 71,3 %. Za největšího absentéra byla veřejně označena poslankyně Bašková, která chyběla na 15 z celkových 22 zasedání. Poslanec Píč a poslankyně Čiháková se nedostavili na 13 schůzí: *„Radě MěstNV je známo, že někteří poslanci měli absenci ze zkušebních naléhavých důvodů. (...) Avšak poslanec Píč se zásadně nedostavuje, tak jako soudružka Čiháková přesto, že nejde o nemoc nebo jiné služební úkoly.“*¹³⁸ Právě absence poslanců, častá pasivita při diskusích a jejich nedostatečná práce v komisích byly označeny za hlavní příčiny současných problémů: *„MěstNV řešil skutečně vždy důležité a zásadní otázky. (...) Musíme si soudruzi a soudružky znovu sebekriticky přiznat, že často diskuse nebyla na žádoucí úrovni. Většina poslanců mlčela a omezila se pouze na hlasování.“*¹³⁹

O něco lépe ve zprávě dopadla rada MěNV, i když i tady byl naznačen prostor pro zlepšení. Na osmi z celkových 122 schůzí rady bylo pouze sedm ze třinácti jejích členů.¹⁴⁰ Práci stálých komisí zpráva hodnotila jen velmi okrajově, v podstatě jen

¹³⁷ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva z 27. 1. 1964.

¹³⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva o činnosti orgánů a poslanců MěNV v Rychnově nad Kněžnou z 6. 3. 1964.

¹³⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva o činnosti orgánů a poslanců MěNV v Rychnově nad Kněžnou z 6. 3. 1964.

¹⁴⁰ Tamtéž.

vytkla nedostatečnou schůzovou činnost komise výstavby, která nekonala své schůze v červnu, v listopadu ale ani v lednu tohoto roku.¹⁴¹

Jak již bylo řečeno, zpráva uváděla i hodnocení jednotlivých poslanců. Navzdory tomu, že se v ní píše, že: „(...) bude správné ukázat na každého jednotlivého poslance a říci, jak se snažil plnit svůj slib, když byl volen za poslance,“ se zpráva omezuje na pouhé konstatování, jestli své úkoly poslanec plnil svědomitě či nikoliv.¹⁴² Z celkového počtu 45 poslanců byla práce sedmi z nich označena za nedostatečnou či za pasivní. Není bez zajímavosti, že se to týkalo pouze poslanců ze zemědělské, bytové či komise pro výstavbu, tedy z komisí, v jejichž kompetenci bylo řešit nejpálčivější problémy města, jako byla už výše zmíněná bytová krize či více než podprůměrná zemědělská výroba tamního JZD.¹⁴³ Konkrétně se to týkalo poslanců: Antuška a Píče ze zemědělské komise, Baškové a Čihákové z bytové komise, Rajchrta a Serbouska z komise pro výstavbu, a dokonce jejího předsedy Martince.¹⁴⁴

¹⁴¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, Kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva o činnosti orgánů a poslanců MěNV v Rychnově nad Kněžnou z 6. 3. 1964.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

3. Správní a politický vývoj v Rychnově nad Kněžnou od června 1964 do prosince 1967

3.1 Volby 1964

Dne 14. června 1964 se uskutečnily volby do Národního shromáždění republiky Československé a do všech stupňů národních výborů. Celkově bylo zvoleno 52 poslanců MěNV, z toho 32 za KSČ, jeden za Československou stranu lidovou, jeden za Československou stranu socialistickou a 18 jich bylo bezpartijních.¹⁴⁵ Z celkového počtu poslanců bylo 29 dělníků, resp. pracujících z materiální výroby a 23 ostatních pracujících. V novém MěNV zasedlo 13 žen.¹⁴⁶ Ve třech volebních obvodech se vyskytly hlasy proti kandidátovi NF, ale bylo jich málo. V obvodě 1 šlo o tři hlasy a v obvodech 2 a 3 vždy o jeden hlas.¹⁴⁷

Do ONV bylo za město Rychnov nad Kněžnou zvoleno sedm poslanců pět členů KSČ, jeden člen ČSM a jeden bezpartijní.¹⁴⁸

Na prvním ustavujícím zasedání nově zvoleného MěNV, které se konalo 30. června, volili poslanci MěNV své představitele. Za předsedu MěNV byl zvolen Karel Zeman, za jeho prvního náměstka Eduard Cvejn. Tajemníkem MěNV se stal Miroslav Preclík, dosavadní náměstek předsedy.¹⁴⁹ Za předsedy stálých komisí a členy rady byli zvoleni: Eduard Cvejn (plánovací komise), Jaroslav Kárník (finanční komise), Ludvík Petrák (komise místního hospodářství), František Baloušek (zemědělská komise), Karel Martinec (komise výstavby), Jaroslav Svoboda (bytová

¹⁴⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 11, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1964, kart. č. 3, s. 23-25.

¹⁴⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, Kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva mandátové komise o výsledku voleb do MěNV v Rychnově nad Kněžnou z 30. 6. 1964.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 11, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1964, kart. č. 3, s. 26.

¹⁴⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, Kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva z 30. 6. 1964.

komise), František Veverka (komise veřejného pořádku), František Rejzek (obchodní komise), František Požár (školská a kulturní komise), Růžena Kadrnožková (zdravotní komise) a Božena Bašková (komise sociálního zabezpečení).¹⁵⁰

Na závěr schůze přednesl nově zvolený předseda MěNV Zeman referát, ve kterém vytyčil hlavní body pracovní náplně nově zvolených poslanců. Kromě obecných ideologických floskulí se v něm dotkl i konkrétního řešení problémů, které v minulých letech město sužovaly nejvíce. Při komisi výstavby byla ustanovena zvelebovací komise, která měla řídit rekonstrukce jednotlivých činžovních domů, měla přerozdělovat materiál a zároveň plánovat a řídit akce Z a jiné brigádnické závazky obyvatel, ve kterých Zeman spatřoval nevyčerpaný potenciál, když kritizoval, že z 6 000 hodin závazků na akci Z bylo odpracováno pouze 3 430.¹⁵¹ V oblasti zemědělství však město žádný plán nemělo. JZD sice bylo převedeno pod státní statky, ale žádná jiná opatření realizována nebyla. Jako naivní se z dnešního pohledu jeví Zemanův optimistický výhled, když říká: „*Je možno říci, že to, co v JZD nešlo, proti čemu byly ze strany družstevníků neustálé námitky, to ve statku přináší velmi dobré výsledky. (...) Zatím co doживost v JZD byla 3,20 litrů na kus a den, ve Státním statku činí již 6,60 litrů.*“¹⁵² Navzdory zvýšené doживosti, kterou si Zeman nevybral náhodou, protože v tomto směru skutečně došlo ke zlepšení, (krávy se mohly volně pást, což v JZD nebylo možné), byla reálně situace v ČSSS v podstatě stejná jako v dřívějším JZD. Problémy s vysokým věkem pracovníků i se špatnou pracovní morálkou přetrvávaly.¹⁵³

I když předseda Zeman ve svém červnovém referátu ujišťoval občany, že nový MěNV bude pracovat důsledněji a bude *spjat se širokou veřejností občanů*, již

¹⁵⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 11, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1964, kart. č. 3, s. 26.

¹⁵¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 48, Kniha zápisů schůzí pléna 1964, kart. č. 9, zpráva z 30. 6. 1964.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 11, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1964, kart. č. 3, s. 22.

13. listopadu rada na svém zasedání kriticky konstatovala, že na prvních třech schůzích chybělo v průměru 13 poslanců.¹⁵⁴ Dne 29. listopadu se konaly doplňovací volby, protože poslankyně Čížková se z důvodu odstěhování z města vzdala poslaneckého mandátu. Náhradnicí se v obvodu č. 9 stala Eva Krámová.¹⁵⁵ Problémy, jejichž řešení se nově zvolený MěNV zavázal řešit, se až do konce roku nikam neposunuly.

V roce 1964 byla MěNV schválena výstavba 36 bytových jednotek a práce započaly ještě na podzim téhož roku. Takový počet bytů ale nemohl v žádném případě vyřešit bytovou krizi, která byla popsána výše a ze strany MěNV se tak jednalo eufemisticky řečeno spíše o symbolické rozhodnutí. Je nutno podotknout, že MěNV měl v této otázce do jisté míry svázané ruce, protože musel operovat s již schváleným rozpočtem, který s rozsáhlejší bytovou výstavbou jednoduše nepočítal. Na rok 1965 byla totiž naplánována stavba polikliniky, kterou město dle slov předsedy MěNV Zemana „*urgentně potřebovalo*“.¹⁵⁶ Počet bytových jednotek se na přelomu let 1964 a 1965 paradoxně snížil, protože došlo k demolici několika rodinných domů, které musely ustoupit novému průtahu silnice č. 14 směrem na Vamberk.¹⁵⁷ I přes zjevné problémy ale MěNV odmítlo stavbu polikliniky odsunout. Ani výstavba nových bytových jednotek se neobešla bez problémů, protože v zimním období pracovali na stavbě často jen tři dělníci, takže se výrazně protahovala.¹⁵⁸ Svízelné poměry s byty nezlepšila v roce 1965 ani nově zřízená komise zvelebování, jejímž úkolem bylo opravit staré byty s nevyhovujícími hygienickými podmínkami. V roce 1963 bylo bytů označovaných v dobové terminologii jako byty čtvrté bytové kategorie 634, v roce 1965 už to bylo 669 bytových jednotek. Komise zvelebování

¹⁵⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945-1990, i. č. 11, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1964, kart. č. 3, s. 45.

¹⁵⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945-1990, i. č. 12, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1965, kart. č. 3, s. 8.

¹⁵⁶ Tamtéž. s. 9.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 34.

nebyla s to jednat zejména kvůli kritickému nedostatku kvalifikovaných řemeslníků a občané, kteří se dobrovolně přihlásili do akce Z na rozsáhlejší rekonstrukční práce, jednoduše nestačili. Komunálním službám chyběli ve velkém množství instalatéri, malíři, natěrači, pokrývači i klempíři a nebylo možné splnit všechny pracovní požadavky.¹⁵⁹ Brigádníci v akcích Z tak byli schopni vykonávat víceméně pouze nekvalifikované dílčí práce. Vzhledem ke stagnaci ve výstavbě a k absenci jakéhokoli plánu na řešení bytové tísně se někteří čekatelé na byt, ale i jiní občané rozhodli nedostatek bytů vyřešit svépomocí – totiž výstavbou rodinného domu. MěNV jim přidělovalo stavební parcely poměrně ochotně, a to zejména kvůli tomu, že si zájemci byli ochotni domy postavit prakticky svépomocí. V roce 1965 bylo v Rychnově stavěno 65 domů. Materiál na výstavbu si jejich majitelé sháněli na volném trhu nebo z demolice staré zástavby.¹⁶⁰

Plénum MěNV otázky výstavby či rekonstrukce bytů na svých schůzích přes všechny výše zmíněné problémy téměř ignorovalo; poslanci i veřejnost byli pouze seznamováni se zprávami komise výstavby. Přehlížení problému, kdy na byt v Rychnově nad Kněžnou čekaly dlouhodobě desítky lidí, vypadá z dnešního úhlu pohledu poněkud úsměvně zvlášť přihlédneme-li k faktu, že plénum na přelomu let 1964 a 1965 věnovalo téměř celé tři schůze otázce nedostatečné kvality pečiva z tamější pekárny: „*Soudruh Svoboda řekl, že ve zdejší pekárně není možno docílit zlepšení. Pečivo je stále špatné. Jako důkaz ukázal přítomným zapečený provaz v housce s poukazem na to, že se osobně staví u ředitele pekáren s dotazem, kdo takové pečivo má jíst. Požádal, aby ředitel pekáren na toto písemně odpověděl (sic!).*“¹⁶¹

¹⁵⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 12, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1965, kart. č. 3, s. 42.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 27.

¹⁶¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 49, Kniha zápisů schůzí pléna 1965, kart. č. 9, zpráva z 22. 2. 1965.

Jak již bylo zmíněno, otázka výstavby nebyla zdaleka zapříčiněna pouze pasivitou či nekompetentností rychnovských komunálních politiků. Stejně jako v zemědělství byl i ve stavebním průmyslu již od počátku třetího pětiletého plánu patrný frapantní rozdíl mezi plánem a jeho plněním. Celostátní orgány se tento problém snažily vyřešit poměrně jednoduše. Masivně seškrtyly investice, aby bylo možno splnit alespoň hlavní body pětiletky což se ale negativně promítlo do všech průmyslových odvětví. V plánu byly ponechány pouze jmenovité stavby. V letech 1963–1965 tak byl akutní nedostatek prakticky všeho, od materiálu až po dělníky, kteří ze stavebnictví hojně odcházeli do jiných sfér.¹⁶² Jak vidno, problém nedostatečné výstavby bytů měl celostátní ráz a Rychnovsko tento stav pouze kopírovalo.

Rychnovsko napodobovalo hospodářskou tendenci státu i v zemědělství. Rada ve svých zprávách opakovaně vyzdvihovala zemědělskou produkci státních statků v regionu a pochvalovala si zlepšení organizace práce oproti dřívějšímu družstevnímu hospodaření, a to i přes to, že problémy, se kterými se bývalé družstvo potýkalo zejména v personální oblasti, přetrvávaly. V rostlinné i živočišné výrobě se podařilo překročit plán, v některých oblastech v řádech desítek procent, např. ve vepřovém mase bylo plánováno 14 600 kg a ČSSS dodaly 20 982 kg, což znamenalo 143,7% plnění plánu.¹⁶³ Tento nebývalý úspěch v plnění však nebyl zapříčiněn reformními snahami MěNV či náborem nových pracovních sil do zemědělství, ale způsobem, kterým se plnění plánu vypočítávalo. Například v již zmiňovaném vepřovém mase mělo bývalé JZD totiž zhruba třikrát větší plánované dodávky (v roce 1961 přes 45 000 kg masa/rok) než ČSSS. Úspěch tak byl pouze nominální, přesto hodnotila rada MěNV ve své zprávě zemědělskou otázku kladně: „*Zásuhou dobré organizace práce a využití mechanizačních prostředků splnila farma plánované úkoly*

¹⁶² Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 316.

¹⁶³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 12, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1965, kart. č. 3, s. 24.

roku 1965 velmi dobře.“¹⁶⁴ Vezmeme-li v potaz, že veškerý majetek bývalého JZD byl, až na drobné výjimky, jako byly např. pozemky u židovského hřbitova, které byly darovány ČSZ, převeden pod ČSSS v Rychnově nad Kněžnou (MěNV se bránil rozparcelování půdy a tak např. v souladu s vládním nařízením 50/1955 Sb. zamítl převedení některých zemědělských ploch do užívání JZD v Kostelci nad Orlicí), zjistíme, že plnění plánu se naopak ještě zhoršilo.¹⁶⁵ Porovnáme-li plán pro JZD za rok 1961 s plánem pro ČSSS pro rok 1965, dojdeme k závěru, že se produkce vepřového masa na Rychnovsku propadla o neuvěřitelných 45 %. Dá se usuzovat, že schodek v celkových dodávkách patrně nebude tak markantní, pro přesná čísla by bylo nutno porovnat úhrn zemědělské výroby ČSSS v rámci celého Východočeského kraje, přesto tato čísla mohou sloužit jako ukazatel propadu regionální zemědělské výroby. Korespondují rovněž s celostátními hospodářskými výsledky, když v roce 1965 zaostávala zemědělská výroba v Československu meziročně o šest procentních bodů proti plánu. Jednalo se tak o jeden z nejhorších roků třetího pětiletého plánu vůbec.¹⁶⁶

3.2 Pomalá cesta k reformě

Ekonomická situace první poloviny 60. let byla velmi nepříznivá. V roce 1962 došlo prakticky ke zhroucení třetí pětiletky a Státní plánovací úřad v podstatě rezignoval na snahy situaci napravit; činil pouze kosmetické úpravy, aby alespoň trochu zmírnil viditelné zbrzdění ekonomického růstu. ÚV KSČ si uvědomoval vážnost situace a shodl se na potřebě situaci řešit. Z diskusí vyplynuly tři koncepce. První koncepce navrhovala napravit poměr mezi reálnou a nominální cenou produktů, což by mělo za následek zdražování a frapantní úpadek životní úrovně obyvatelstva (např. v zemědělské výrobě cena potravin neodpovídala reálné produkci a nízká cena

¹⁶⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 12, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1965, kart. č. 3, s. 24.

¹⁶⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 12, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1965, kart. č. 3, s. 25.

¹⁶⁶ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 317.

potravin byla sanována státem, který ale kvůli tomu zvyšoval svůj dluh vůči zahraničním věřitelům). Druhá koncepce počítala s finanční injekcí ve volně směnitelné měně ze zahraničí, která by přispěla k modernizaci technologií a podpořila československý export. O nutnost podpořit vývoz se opírala i třetí koncepce, která naopak jakoukoli pomoc ze západních států striktně odmítala a navrhovala situaci vyřešit omezením výdajů, což by ale ve svém důsledku zase snížilo životní úroveň.¹⁶⁷ Ani jedna z koncepcí, která vzešla z diskusí uvnitř ÚV, však nebyla pro vládnoucí garnituru přijatelná, protože všechny byly v rozporu s marxistickou ideologií a dosavadní praxí. Závislost na západních státech se jevila jako těžko obhajitelná, a ještě problematičtější by byl pokles životní úrovně, protože by to znamenalo přiznat, že ekonomické závěry, které strana v minulosti přijala, byly mylné, a to i navzdory tomu, že se KSČ po nástupu Nikity Sergejeviče Chruščova do funkce prvního tajemníka KSSS začala stalinských ekonomických receptů aktivně zbavovat.

I přes protesty konzervativních členů ÚV KSČ tak byla v roce 1963 schválena reformní koncepce z dílny teoretické skupiny Ekonomického ústavu ČSAV v čele s Otou Šikem nazvaná *Návrh tezí o zdokonalení soustavy řízení národního hospodářství*. Ta počítala s dlouhodobou strukturální reorganizací ekonomiky a konstatovala, že současný stav nelze řešit dílčími zásahy do nejproblematictějších úseků ekonomiky, jak tomu bylo doposud.¹⁶⁸ Přesto, že byla tato koncepce víceméně schválena, došlo k první realizaci v rámci legislativního rámce až v roce 1965. To bylo způsobeno ideologickými rozpory, které tato nová koncepce přinášela, do již zjetého systému. Většina členů ÚV ekonomice nerozuměla a snažila se neschválit omylem něco, co by podkopalo jejich mocenské postavení. Např. slovo *trh* se v ekonomické reformě vyskytnout nemohlo a bylo nahrazeno souslovím *zbožně-peněžní vztahy*. Autoři reformního návrhu museli také vysvětlovat, jak je nová

¹⁶⁷ Karel KAPLAN, *Kořeny československé reformy 1968*, Brno, 2000. s. 243-244.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 245.

koncepce kompatibilní s tezí o vedoucí úloze strany atd.¹⁶⁹ Reforma totiž počítala s omezením *závazných úkolů centrálního plánování* a vypracovala podmínky pro samostatné hospodaření jednotlivých podniků. Vztah podniků ke státu neměl být nadále direktivně řízen, ale měl být nahrazen systémem *odvodů*. Sazby odvodů neměly být jednotné jako doposud, ale lokálně a strukturálně diferenciované.¹⁷⁰

Autoři reformy počítali zhruba s dvouletým obdobím konsolidace (tedy nápravy v klíčových ekonomicky zdevastovaných sektorech) s tím, že ke skutečné změně dojde až v horizontu deseti či patnácti let. Ekonomická změna však v průběhu tří let přinesla kromě hospodářských změn i změny politické. V průběhu let 1965-1968 se ekonomika Československa v médiích přestala porovnávat se zbytkem východního bloku a novým „vzorem“ ve výrobě i v životní úrovni se staly západní státy, které měla reforma ambice dosáhnout.¹⁷¹ To bylo v přímém rozporu s tezemi marxismu-leninismu, který považoval vítězství socialismu nad kapitalismem za dějinnou jistotu, a ekonomické reformy Československa, které sice probíhaly v rámci socialistického zřízení (pojmy jako kapitalismus či volný trh byly stále tabu), začal Sovětský svaz považovat za přímé ohrožení. Zjednodušeně se dá říci, že to byly právě úvahy nad ekonomickou reformou z let 1963 a 1964 které odstartovala postupný proces uvolňování poměrů.

3.3 Roky 1966 a 1967 ve znamení reformy

O ekonomické reformě se v roce 1966 zmiňuje i kronikář Josef Šulc hned v úvodu, když píše: *„Vládní činitelé společně se stranickými orgány vytyčují smělé plány pro přebudování našeho hospodářství. (...) Za těchto předpokladů pracuje se i v orgánech státních a společenských organizací, v hospodářských a průmyslových*

¹⁶⁹ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa II.*, Brno, 2009. s. 385.

¹⁷⁰ Tamtéž. s. 386.

¹⁷¹ Karel KAPLAN, *Kořeny československé reformy 1968*, Brno, 200. s. 248.

*jednotkách, takto se ubírá život v našem městě.*¹⁷² Navzdory tomu, co píše kronikář, na schůzích pléna žádná markantní změna vidět nebyla. Určitou změnou v přístupu MěNV k občanům může být fakt, že od roku 1965 se pravidelný bod programu s názvem *diskuse* změnil na *diskuse a interpelace poslanců*. Navenek by se mohlo jednat o určitý prvek demokratizace, protože interpelace by měla být ze své definice otázkou, na kterou je představitel veřejné funkce *povinen* odpovědět, ale v praxi se nic nezměnilo, spíše naopak. Mezi lety 1960 až 1964, kdy byl předsedou MěNV Erich Toman, se na plénech národního výboru problémy města řešily mnohem intenzivněji. Od voleb v roce 1964, kdy byl za předsedu zvolen Karel Zeman, se řešení většiny otázek výkonného charakteru přeneslo do rady MěNV. Občanům byl i nadále ponechán prostor pro otázky, požadavky a připomínky, ale jinak se většinová participace občanů na správě města omezila na pouhé informování pléna přečtením zprávy rady či příslušné komise, která aktuální záležitosti řešila. Občané s poslanci na schůzích pléna MěNV tak v podstatě řešili jen otázky druhořadého či osobního charakteru, jako byla již výše zmíněná kvalita pečiva, zpožděný svoz odpadů či individuální otázky pracovního charakteru. Tyto otázky se sice objevovaly již pravidelně mezi lety 1960 až 1964, ale v podstatně menší míře, popřípadě se tyto dotazy a připomínky do zápisů ze schůzí pléna vůbec nedostaly.

Na schůzi rady 4. února roku 1966 oznámil své odstoupení z funkce předsedy zemědělské komise vážně nemocný František Baloušek a byl nahrazen Václavem Ježkem, dosavadním členem této komise. Na téže schůzi rady rezignoval na svou funkci předseda komise pro ochranu veřejného pořádku František Veverka a byl nahrazen dosavadním členem této komise Antonínem Jonášem.¹⁷³ Veverkovy důvody k rezignaci prameny nezmiňují. Oba výše jmenovaní se vzdali zároveň mandátu

¹⁷² SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 12, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1966, kart. č. 3, s. 3-4.

¹⁷³ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva o činnosti rady MěNV ze 4. 2. 1966.

poslance MěNV a v doplňovací volbě, která proběhla 16. dubna, byli zvoleni kandidáti KSČ Ladislav Sloupenský a Vladimír Jirous.¹⁷⁴

Schůze pléna, která proběhla 24. dubna 1966, přinesla několik organizačních změn v radě MěNV. Nově byl ustanoven počet členů rady z původních 13 na 12, protože došlo ke sloučení zdravotnické komise a komise sociálního zabezpečení. Předsedkyně obou komisí Božena Bašková (komise sociálního zabezpečení) a Růžena Kadrnožková (komise zdravotní) se staly řadovými členkami komise a předsedou spojené komise se nově stal Jaroslav Vecek.¹⁷⁵ Dále byl odvolán předseda školské komise František Požár a nahrazen Ludvíkem Petrákem, dosavadním členem komise. Předsedou komise pro výstavbu místo odvolaného Karla Martince Ladislav Sloupenský.¹⁷⁶ Důvody pro odvolání čtyř předsedů komisí archiválie neuvádějí, a zda se jednalo o nějakou snahu MěNV řešit tímto způsobem špatnou hospodářskou situaci ve městě, se tak můžeme pouze domýšlet.

Další prvek výše zmíněné demokratizace lze spatřovat v tisku. Na schůzi pléna 29. srpna 1966 vystoupil poslanec Hovorka s ostrou kritikou regionálních novin Jiskra Rychnovska, které v první polovině roku 1966 opakovaně zveřejňovaly fotografie rozbitých domů a neopravených fasád a za tento stav MěNV kritizovaly.¹⁷⁷ Takto otevřené poukazování na problémy města bylo ojedinělé.

Jak plénum, tak rada řešily v roce 1966 a 1967 v podstatě stejné problémy jako v letech předcházejících, totiž bytovou výstavbu. Počet žadatelů o byt vzrostl meziročně na 222. I přes to, že MěNV schválil a zahájil další výstavbu bytových

¹⁷⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva mandátní komise o doplňovacích volbách z 27. 4. 1966.

¹⁷⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva z 28. 4. 1966.

¹⁷⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva z 28. 4. 1966.

¹⁷⁷ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva o činnosti rady MěNV ze 29. 8. 1966.

jednotek v sídlišti Na Trávníku, drtivá většina nových domů byla stavěna soukromě a svépomocí. Mezi lety 1966 až 1970 byla soukromníkům povoleno postavit 132 domů, resp. bytových jednotek. Městská výstavba za stejné období počítala pouze se 74 bytovými jednotkami, navzdory bytové krizi činila městská (státní) výstavba dokonce o 10 bytů méně než v letech 1961–1965.¹⁷⁸ Na přelomu let 1966 a 1967 se k problémům bytové výstavby přidaly také komplikace s městským kanalizačním a vodovodním systémem. Nově stavěné věžové domy potřebovaly vodovodní přípojku, ale kapacita vodovodní sítě byla omezená. Město Rychnov nad Kněžnou sice disponovalo bezmála 23 kilometrů dlouhou vodovodní sítí, jenomže ta byla z velké části více než 50 let stará, takže docházelo až k 37 % ztrátám objemu vody. Ještě starší byla síť kanalizační, která byla v některých místech poškozena, docházelo tak emisí nepříjemného zápachu. Na uvedený problém se na poslední prosincové schůzi roku 1966 zaměřil poslanec Sloupenský, který vyčíslil celkový náklad na opravu obou sítí na bezmála pět milionů korun, se kterými ale MěNV ve finančním plánu nepočítal a neměl je aktuálně k dispozici.¹⁷⁹ Otázka nutné rekonstrukce kanalizační sítě byla znovu zařazena na program až červnové schůze pléna, kdy se ke kritice stávajícího stavu přidali i místní obyvatelé. Byl přednesen návrh na získání úvěru, který by nejnnutnější opravy (již zmíněná kanalizační a vodovodní síť a fasáda ZDŠ Leninova) finančně pokryl. Žádost o úvěr u Státní spořitelny ve výši 350 000 Kčs byla schválena na schůzi 4. září. Rekonstrukce kanalizace byla odložena, akutním řešením mělo být vyčištění kanalizace při občanských brigádách v rámci Akce Z.¹⁸⁰

Regionálním zemědělstvím, které v minulosti zažívalo těžkosti, se schůze pléna MěNV nezabývaly vůbec a zpráva rady se omezuje na pouhé konstatování, že

¹⁷⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 13, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1965-75, kart. č. 3, s. 13.

¹⁷⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva o činnosti rady MěNV ze 19. 12. 1966.

¹⁸⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 51, Kniha zápisů schůzí pléna 1967, kart. č. 10, zpráva o činnosti rady MěNV ze 4. 9. 1967.

zemědělská otázka je sledována a že státnímu statku se podařilo konsolidovat své poměry, takže brigády jsou potřeba jen při nepřízni počasí.¹⁸¹

¹⁸¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 50, Kniha zápisů schůzí pléna 1966, kart. č. 9, zpráva ze 27. 6. 1966.

4. Pražské jaro 1968

Jak již bylo zmíněno, od počátku roku 1966 se v Československu začala naplno realizovat příprava ekonomické reformy, která napomáhala uvolnění prozatím ideologicky velmi svázaného veřejného diskurzu. Přívrženci reformy se začali vůči svým konzervativním kolegům v KSČ vymezovat postupně po roce 1963, kdy se o reformě ekonomiky teprve začalo uvažovat. Čím více však média informovala o chystané reformě, tím více sílil odpor reformního hnutí proti starým kádrům v KSČ. Reformisté však stále neměli žádnou platformu, ve které by mohli vystoupit s vlastním programem, dokonce ani nebyli programově jednotní, spojovalo je pouze vědomí nutnosti širokých ekonomických změn. Veškeré názorové střety se tak odehrávaly za zavřenými dveřmi vedoucího aparátu KSČ. Od března roku 1967 bylo jasné, že v rámci ÚV KSČ existují dva naprosto rozdílné proudy: již zmíněné reformní hnutí a přívrženci dosavadního prvního tajemníka Antonína Novotného. Sám Novotný byl opatrným přívržencem reformy, avšak jen do jisté míry. V podstatě schvaloval jen takové reformní úsilí, které byl s to pochopit a které by nijak neohrozilo jeho mocenský monopol, který trval již od roku 1957, kdy ve své osobě skloubil funkce šéfa strany i hlavy státu. Ekonomická reforma totiž s sebou nesla nejen diskusi o existujících národohospodářských problémech, ale také o ekonomicky chybných rozhodnutích z minulosti. Novotný se obával, že by tato otevřenost mohla vést až ke kritice politiky KSČ jako celku. Největší strach měl z toho, že by se do popředí zájmu mohly dostat politické procesy první poloviny 50. let, kterých se sám účastnil, proto se snažil reformy co možná efektivně moderovat.¹⁸² Společenská atmosféra však byla v roce 1967 mnohem dál, než by si Novotný býval přál. O jeho názoru na společenské uvolnění, které s sebou reforma přinesla, informuje i výňatek z paměti Josefa Škvoreckého. Známý spisovatel se zmiňuje o Novotného odporu k filmové nové vlně, kterou nenadálé uvolnění přineslo: „*Jan Procházka (spisovatel, kandidát ÚV KSČ a reformista) začal působit v roli jakési filmařské páté kolony.*

¹⁸² Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 9-10.

Kdykoliv prezident vylezl na strop nebo se zakousl do koberce, Procházka přiběhl a někdy s velkým úsilím ho sundal nebo zvedl.“¹⁸³

Novotného zdrženlivost a neochotu k širším reformám začalo *reformní hnutí* uvnitř ÚV KSČ vnímat jako problém. Reformistům bylo jasné, že pod jeho vedením svých cílů nedosáhnou. K rozhodujícímu střetu mezi oběma křídly došlo na prosincovém a lednovém plénu ÚV KSČ na přelomu let 1967 a 1968, kde se hlasovalo mimo jiné i o přerozdělení vedoucích funkcí ve straně. Novotný, který neodhadl situaci, se snažil obhájit svoji pozici, ale již ze samotných řečnických vystoupení bylo jasné, že většina přítomných je pro nového prvního tajemníka. Pod tlakem těchto okolností se rozhodl dát svou funkci k dispozici a 5. ledna roku 1968 byl prvním tajemníkem ÚV KSČ zvolen reformista Alexander Dubček.¹⁸⁴

Nástup nového vedení byl v Československu nejprve přijat vlažně, veřejnost měla za to, že se jedná o prostou výměnu kádrů, která už v minulosti několikrát proběhla. Již v únoru však došlo ke změně politického ovzduší, kdy z úst Alexandra Dubčeka zaznělo nečekaně otevřené zhodnocení únorových událostí roku 1948. Tento projev odstartoval až překvapující politický a společenský diskurz. Vznikaly televizní i rozhlasové pořady, ve kterých zaznívaly kritické hlasy týkající se předešlé politiky KSČ a volající po větší otevřenosti a informovanosti obyvatelstva od vládnoucí strany.¹⁸⁵ V březnu získaly tyto hlasy pevný bod v podobě konkrétních požadavků, které se týkaly témat, která v minulosti nebylo možné otevřít. Kromě ekonomických otázek, jako byla například problematika mezd či technologické vyspělosti závodů, se do popředí dostávaly i otázky sociální, náboženské a v případě Slovenska i státoprávní rovnoprávnosti. Otevřeně se začalo mluvit o federalizaci.

¹⁸³ *Těžkosti Antonína Novotného* [dokumentární film]. Česká televize, 2018, 42:40.

¹⁸⁴ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 12-13.

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 14.

Uvolnění se dotklo i politické situace. V březnu na prezidentskou funkci abdikoval Antonín Novotný a na Hradě ho vystřídal armádní generál Ludvík Svoboda. Jistou emancipační vlnu zažilo i Národní shromáždění, kdy se poslanci začali hlásit o svou zákonodárnou iniciativu a někteří sami začali předkládat návrhy zákonů, popřípadě hlasovali každý dle své vůle, a to mnohdy i proti doporučení KSČ. Něco takového bylo v předchozích letech nemyslitelné.¹⁸⁶ Jakýmsi manuálem celospolečenské přestavby se stal Akční program KSČ, který byl schválen 5. dubna. Akční program sice počítal s vedoucí úlohou strany i nadále, ale v novém pojetí, kdy by strana neměla vládnout nad společností, ale soužití jí.¹⁸⁷ Program rovněž počítal s diferenciací mocenských postů ve státě, kdy se skutečnou mocensky výkonnou složkou měla stát vláda, nikoli pouze komunistická strana.¹⁸⁸ Akční program si rovněž kladl za cíl reformovat zastaralý volební systém a vnést do něj demokratizační prvky, jako byl například možný výběr z více kandidátů. Kvůli tomu byly odloženy volby, které se měly konat v červnu 1968.¹⁸⁹

Dynamika reformního procesu a míra aktivizace občanské společnosti zaskočila samotnou KSČ. Její dílčí organizace ani jejich kádry nebyly připraveny na tak rychlý sled událostí a nebyly s to adekvátně rychle reagovat. To mělo za následek, že mezi březnem a dubnem 1968 bylo na krajských konferencích KSČ z celkových 868 členů krajských výborů zvoleno 71 % zcela nových funkcionářů. Z ústředního výboru odešlo ve stejné době 22 jeho členů.¹⁹⁰ Někteří funkcionáři, kteří se ve funkcích udrželi, však začali mít obavu z polednové politiky a mnohdy otevřeně proklamovali svůj strach o socialismus. Jejich reakce vzbuzovaly v řadách dubčekovského vedení obavy, protože to byla právě zdrženlivost a rigidita konzervativních komunistů, který „zaškrtila“ reformy v roce 1956 a 1963. Na jednání

¹⁸⁶ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 13.

¹⁸⁷ Akční program KSČ, s. 8.

¹⁸⁸ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 18.

¹⁸⁹ Tamtéž. s. 28.

¹⁹⁰ Tamtéž. s. 24.

ústředního výboru, který se konal mezi 1. a 5. dubnem 1968 Alexander Dubček v podstatě potvrdil správnost reformní politiky a argumentoval širokou podporou ze strany obyvatelstva, aniž by si však uvědomoval, že občanská iniciativa v té době častokrát předčila i nejprogresivnější body Akčního programu.¹⁹¹

V květnu se československá reforma dostala do krize a částečně se změnila na mocensko-politický boj uvnitř KSČ. Krize byla způsobena zejména vnitřní nejednotou reformistů, kteří často při svých vystoupeních tvrdili a slibovali věci, na kterých nebyl v rámci KSČ konsensus. Pro širší sociální benefity, které byly často slibovány (jako byl např. růst mezd a důchodů), jednoduše nebyly peníze. Těchto problémů využili konzervativní funkcionáři a zahájili snahu získat na svou stranu dělníky, vrstvu obyvatelstva, která se k novému dění ve společnosti stavěla s odstupem. Na přelomu května a června se rozpadla původní opozice proti Novotnému a názorové proudy uvnitř ÚV se tak ještě více rozmělnily. Z úst některých představitelů zaznělo poprvé otevřeně slovo kontrarevoluce. Obecně situace vypadala tak, že navzdory tomu, že téměř všichni členové ÚV byli nominálně pro reformu a přestavbu, v praxi to znamenalo, že se širší vedení naopak snažilo reformu konsolidovat natolik, aby nebyla přímo ohrožena vedoucí úloha strany či dokonce socialistické zřízení. Aktivizace odpůrců rychlé reformy a jejich snahy o její brždění přivedly skupinu pražských intelektuálů v čele se spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem k sepsání výzvy *Dva tisíce slov*, kterou 27. června otiskla periodika *Literární listy*, *Práce* a *Mladá fronta*, den poté, co byla legislativně zrušena cenzura.¹⁹² V tomto svolání Vaculík ostře zkritizoval stranickou minulost i reformní současnost, kdy tvrdil, že reforma jen málo pronikla do okresů a jednotlivých závodů.¹⁹³

¹⁹¹ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 25.

¹⁹² Zákon č. 84/1968 Sb. ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

¹⁹³ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 45.

Výzva *Dva tisíce slov* byla některými funkcionáři a poslanci ostře odsouzena, poslanec generál Samuel Kodaj dokonce v parlamentu manifest označil za výzvu ke kontrarevoluci. V samotném ÚV však byl názor na toto provolání značně nejednotný (našli se odpůrci, ale i její opatrní či otevření podporovatelé).¹⁹⁴ Komu ale bylo *Dva tisíce slov* trnem v oku, byla Moskva. Ta již od února 1968 kritizovala dubčekovské vedení a vyzývala je, aby odsoudilo a postihovalo revizionistické snahy některých funkcionářů. Vedení KSSS v čele s Brežněvem tlak postupně zesilovalo. Na březnovém setkání představitelů komunistických stran Varšavské smlouvy bylo Dubčekovi zdůrazněno, že události v Československu ohrožují stabilitu celého východního bloku, potažmo věci socialismu jako takové. Nátlak se nadále stupňoval i v červencovém dopise, který Dubčekovu vedení KSČ zaslal Leonid Brežněv, ve kterém kritizoval přílišné uvolnění tisku, změnu konceptu vedoucí úlohy strany a protisovětskou rétoriku mnohých funkcionářů, kteří obviňovali SSSR z vměšování se do vnitřních záležitostí Československa. Postupná emancipace zahraniční politiky, která začala být nezávislá na jednotné politice zemí Varšavské dohody, a otevřená kritika RVHP vyústily v setkání představitelů obou států v Čierné nad Tisou 29. července. Předmětem jednání byl tzv. *varšavský dopis*, který obsahoval návrh řešení současného československého vývoje. Dopis byl v podstatě ultimátem. Buď dubčekovské vedení splní požadavky Moskvy, nebo se Moskva obrátí na jí věrné straníky a současné vedení bude odstraněno. V Čierné nad Tisou byli českoslovenští představitelé rozhodnutí obhájit svou koncepci, avšak u sovětských představitelů nenalezli pochopení. V soukromém jednání mezi Brežněvem a Dubčekem zazněla ze strany šéfa Kremlu hrozba vojenské intervence. Navzdory tomu, že nebyly podepsány žádné dohody, bylo sovětským představitelům slíbeno, že KSČ zamezí další kritice SSSR ze strany československých médií.¹⁹⁵ Přes slova o „*přátelské atmosféře*“ při jednání panovala ve vedení KSČ velká nejistota budoucího vývoje.

¹⁹⁴ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 45.

¹⁹⁵ Tamtéž. s. 65.

V noci z 20. na 21. srpna překročily armády pěti zemí Varšavské dohody hranice Československa a během 24 hodin obsadily v podstatě celé území Československa. Alexander Dubček i někteří další členové vlády a ÚV KSČ byli proti své vůli uneseni do Moskvy, kde po dlouhých vyjednáváních podepsali tzv. *Moskevský protokol*, kde se zavázaly splnit požadavky SSSR z Čierné nad Tisou: kontrolu tisku, kontrolu ČSLA, zákaz „protisocialistických“ organizací, zbavení funkcí všech, kteří vystupovali proti SSSR a další kádrové změny.¹⁹⁶ K těm v následujících měsících skutečně došlo. Dne 17. dubna 1969 byl na místo prvního tajemníka zvolen Gustáv Husák, který započal období skutečné normalizace, tedy politiky vracející stav společnosti k původnímu podobě mocenského monopolu KSČ.¹⁹⁷ V následujícím roce byla provedena rozsáhlá čistka uvnitř KSČ. O setrvání na postech rozhodovala v podstatě jediná otázka: pro nebo proti vpádu vojsk?

¹⁹⁶ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1967–1969*, Praha, 1993. s. 70.

¹⁹⁷ Tamtéž. s. 80-81.

5. Situace roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou a politický vývoj následujících let

Situace na Rychnovsku se vyvíjela postupně. První se ozval okresní výbor KSČ, který se jednoznačně postavil za závěry lednového pléna ÚV KSČ.¹⁹⁸ Na prvním zasedání MěNV 26. ledna 1968 však nebylo nově zvolené vedení ÚV zmíněno. Zapisovatel se pouze omezuje na konstatování, že: „*Soudruh Stejskal pronášel zmatené politické úvahy, které se netýkaly pořadu jednání,*“ aniž by však uváděl, o jaké konkrétní úvahy se jednalo.¹⁹⁹ Předmětem jednání byl pouze spor MěNV a ČSAD o tom, kde bude stát nově plánované autobusové nádraží. Také tradiční úvodní referát, který na začátku každého roku přednášel předseda MěNV Karel Zeman, se celostátní politice obloukem vyhnul. Ani druhé plenární zasedání MěNV v dubnu 1968 reformní snahy ve společnosti nikterak nereflektovalo a soustředilo se výhradně na zprávu o výstavbě, která hodnotila aktuální průběh prací na sídlištích v ul. Sokolovská a na Sibiři. O něco sdílnější je opět prohlášení okresního výboru KSČ ze 17. dubna, ve kterém členové jeho předsednictva vyjadřují souhlas s odstoupením A. Novotného z funkce a dále konstatují, že: „*Lubomír Štrougal toho pokazil už dost a prošel řadou funkcí a měl by toho nechat.*“²⁰⁰ Zdrženlivost MěNV v Rychnově nad Kněžnou k celospolečenskému dění je zarážející. Z archivu ONV vyplývá, že v jiných městech a obcích docházelo k přijetí různých podpůrných rezolucí na půdě národních výborů již na počátku března. Například o březnové schůzi MNV Roveň (dnes součást Rychnova nad Kněžnou) se píše, že zazněly ostré protesty proti dosavadnímu nedemokratickému způsobu voleb.²⁰¹ Autor solnické kroniky Adolf

¹⁹⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 6.

¹⁹⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 52, Kniha zápisů schůzí pléna 1968, kart. č. 10, zpráva z 26. 1. 1968.

²⁰⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 10.

²⁰¹ Tamtéž. s. 11.

Vaniček píše, že se lidé zúčastňovali schůzí MNV, diskutovali a byli rádi, že mohou svobodně mluvit.²⁰²

MěNV v Rychnově nad Kněžnou se k situaci vyjádřilo až na svém třetím zasedání 1. července 1968. Této schůzi předcházela okresní konference strany, na které se delegáti plně postavili za Alexandra Dubčeka a jeho novou politiku. Manifest *Dva tisíce slov* byl ale přijat rozporuplně. Kronikář píše: „*Bylo projednáno stanovisko k prohlášení Dva tisíce slov, které bylo částečně odsouzeno a částečně přijato.*“²⁰³ Na schůzi pléna MěNV nejprve vystoupil náměstek předsedy Miroslav Preclík s obsažnou devatenáctistránkovou zprávou o činnosti rady, která se vůbec nepodobala podobným zprávám za minulá období. Spíše než o zprávu o činnosti rady šlo o určitý manifest MěNV k novým společenským poměrům. Ve svém příspěvku Preclík smířlivě ocenil aktivizaci obyvatelstva a vznik různých spolků a vyzval k těsné spolupráci s MěNV pro dosažení cílů, které si vytyčil Akční program KSČ. Za určitý druh revize lze považovat jeho konstatování, že: „*V současném období hodnotíme dosavadní způsob práce a hledáme nové formy činnosti v zájmu plného uplatnění demokratických forem v naší činnosti.*“²⁰⁴ Preclík dokonce sebekriticky přiznal, že dosavadní zapojení občanů do fungování MěNV bylo spíše symbolické: „*Jsmo si vědomi, že zvláště v posledním desetiletí došlo k umrtvování iniciativy občanů, že neustálé organizování jen připomínek občanů nic neřešilo (...).*“²⁰⁵ Zpráva rovněž nezvykle otevřeně pojmenovala neutěšenou situaci ve výstavbě. Náznak toho, že se situace v dohledné době nezlepší, je z úst představitele MěNV ojedinělá, nic takového v předchozích letech nezaznívalo. Ze zprávy se dá usuzovat, že Preclík nepřímo reflektoval stížnosti obyvatel na MěNV. To potvrzuje i příspěvek občana Balcara, který po vyslechnutí zprávy vystoupil na téže schůzi v diskusi, kde

²⁰² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 10.

²⁰³ Tamtéž. s. 11.

²⁰⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 52, Kniha zápisů schůzí pléna 1968, kart. č. 10, zpráva z 1. 7. 1968.

²⁰⁵ Tamtéž.

konstatoval, že MěNV nemá jednoduchou práci, protože poměr občanů k němu není dobrý. Zároveň argumentoval tím, že aktivizace občanů byla a je v jiných městech daleko větší a ostře kritizoval průtahy s výstavbou polikliniky.²⁰⁶ Proti této kritice se však ohradilo hned několik poslanců, například poslanec Sloupenský tvrdil, že: „*MěNV na průtazích se stavbou polikliniky nemá vinu, to je ryze věc ONV. (...) Všichni poslanci děláme funkci dobrovolně, ale když nám občané nepomohou, nemůžeme ničeho dosáhnout.*“²⁰⁷ Tomu kontroval občan Zahradník: „*Nechci nic přenášet na MěNV, ale výstavbu polikliniky jste nedali ani do akčního plánu. Vyžadujte na radě ONV sdělení, jaká udělala opatření.*“²⁰⁸ Tato slovní potyčka dokonale ilustruje, jak se poměr občanů k poslancům od počátku roku 1968 změnil. Taková suverénní kritika činnosti MěNV a takto konkrétní požadavky na jeho poslance v minulých letech na schůzích pléna nezaznívaly. Na závěr schůze poslanec Svoboda pronesl: „*Z diskuse vyplývá, že za všechno může MěNV. Poliklinika nebude, protože se o ni MěNV nepostaral. OÚNZ a ONV má přece taky placené pracovníky a najednou bude vina pouze na radě MěNV (...).*“²⁰⁹

Z kroniky se dále dozvídáme, že 18. července vydal OV KSČ prohlášení, ve kterém vyjadřoval podporu členům československé delegace při jednání se sovětskými představiteli: „*(...) oceňujeme a vážíme si rozumného a státnického vystupování předsednictva ÚV KSČ v čele s A. Dubčekem. (...) Takovou důvěru, jako má strana dnes, nikdy neměla.*“²¹⁰ Od 27. července se v Rychnově nad Kněžnou

²⁰⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 52, Kniha zápisů schůzí pléna 1968, kart. č. 10, zpráva z 1. 7. 1968.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 12.

v budově ONV konala podpisová akce na podporu stanoviska ÚV KSČ při jednání s ÚV KSSS.²¹¹

Dne 20. srpna kolem 23. hodiny překročila vojska Varšavské dohody hranice Československa. V Rychnově nad Kněžnou, kam dorazily jednotky Polské lidové armády, to znamenalo chaos. Už od časných ranních hodin se před obchody s potravinami tvořily dlouhé fronty. Jako první zareagovala rada ONV, která se sešla v časných ranních hodinách a přijala usnesení, ve kterém invazi odsoudila: „*Odsuzujeme obsazování území naší republiky. Tento akt považujeme za hrubé porušení suverenity našeho státu.*“²¹² Rada ONV zároveň vyzvala občany, aby zachovali klid a nekladli okupačním vojskům odpor. Stejně bylo stanovisko OV KSČ, které vyšlo jen o pár hodin později. V odpoledních hodinách došlo k prvním spontánním shromážděním občanů proti okupaci. Na protest proti invazi začali mnozí členové Svazu československo-sovětského přátelství demonstrativně z této organizace vystupovat. V reakci na to vydalo okresní oddělení VB prohlášení, ve kterém ujistilo občany, že: „*(...) v žádném případě nedojde ke zneužití příslušníků Veřejné bezpečnosti proti lidu.*“²¹³

Okresní noviny *Jiskra Rychnovska* uveřejnily 22. srpna 1968 rezoluci OV KSČ ze stejného dne s požadavkem okamžitého odchodu armád a propuštění všech internovaných představitelů. Rezoluci podepsali zaměstnanci podniků a závodů z celého okresu.²¹⁴ Tentýž den odeslali vojáci z útvaru 9231 v Rychnově nad Kněžnou na velvyslanectví pěti států Varšavské smlouvy ostrý protest proti okupaci Československa.²¹⁵ K asi nejostřejší reakci se odhodlalo předsednictvo okresního

²¹¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, *Jiskra Rychnovska*, 1968, 1. č. 10.

²¹² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 64.

²¹³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 14.

²¹⁴ Tamtéž. s. 21.

²¹⁵ Tamtéž. s. 22.

výboru ČSM v Rychnově nad Kněžnou, když vyzvalo mladé občany okresu, aby: „(...) nikdy nesloužili okupantům, kolaborantům a zrádcům.“²¹⁶

Stanovisko MěNV bylo zdrženlivější. Na rozdíl od ONV, který vydával prohlášení někdy i vícekrát za den, se MěNV sešlo pouze jednou. Na mimořádné plenární schůzi MěNV 23. srpna bylo předsedou Karlem Zemanem přečteno svolání MěNV k občanům, ve kterém sice byla odsouzena invaze, ale dokument se spíše soustřeďoval na varování, aby se lidé nestavěli proti okupačním vojskům, aby nedocházelo ke zbytečnému prolévání krve a škodám na majetku. Nutno podotknout, že předseda Zeman zaujal v rámci poslanců MěNV spíše radikálnější stanovisko, protože žádal, aby osoby, které jsou zodpovědné za pozvání vojsk, byly důsledně potrestány.²¹⁷ Ne všichni poslanci však takto ostré protiokupační nálady sdíleli. Někteří z poslanců (Požár, Pokorný, Štefanides, Praus, Valtr, Veverková, Preclík, Dohnálková, Ježek, Hlaváček, Laube) v následné diskusi řešili, jak zabránit narušení běžného chodu města a jak motivovat občany, aby nedocházelo k „neuváženostem“ a nebyla narušena práce.²¹⁸ Na závěr schůze poslanci odhlasovali odložení řádné schůze MěNV z 3. září na pozdější termín.

Dne 27. srpna vydala rada ONV a OV KSČ společné prohlášení, ve kterém ostře odsoudily Moskevský protokol jako akt vynucený pod psychickým nátlakem. Oba orgány pevně trvaly na svých protiokupačních stanoviscích.²¹⁹

Co se týče občanské společnosti, tak ta se ve větší míře aktivizovala ihned první den invaze. Docházelo k demonstracím, na ulicích se začaly objevovat hanlivé nápisy, které vyzývaly okupační armády k odchodu, popřípadě ironizovaly celkovou

²¹⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 58.

²¹⁷ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 52, Kniha zápisů schůzí pléna 1968, kart. č. 10, zpráva z 23. 8. 1968.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Jiskra Rychnovska 1968, 29. č. 18.

politickou situaci. Například na vývěsním štítě restaurace Beseda na Starém náměstí se objevil nápis: „*Inzerát: Vyměním brožovaného Lenina za svázaného Brežněva.*“²²⁰ Pod záštitou OV KSČ vznikl samizdatový časopis *Bleskovka*, který byl určen řadovým členům KSČ a který je po dobu devíti dnů vyzýval, aby odsoudili okupaci a podpořili stanoviska ÚV. Redaktoři *Bleskovky* odeslali hned několik ruskojazyčných telegramů účastníkům oslav Vítězného února, ve kterých je vybízeli k odsouzení invaze. Adresáty byli např. okresní tajemník OV KSSS v Prilukách Michail Ivanovič Jaroš či členka Nejvyššího sovětu SSSR Anna Děnisovna Dovženko.²²¹ Skupina radioamatérů s volací značkou OK1KOS uvedla 23. srpna do provozu vlastní vysílač s názvem Lorenz, který až do 27. srpna přejímal a rozšiřoval vysílání Východočeského rozhlasu Drtivá většina členů této skupiny byla do počátku září zatčena příslušníky STB a potrestána odnětím vysílací licence.²²²

I přes veškeré snahy veřejnosti se po 27. srpnu, kdy se československá delegace vrátila do Prahy, začal přístup orgánů měnit. Rada ONV vydala 3. září příkaz k odstranění veškerých protisovětských a protiokupačních nápisů a plakátů. Poněkud pozvolnější byla reakce OV KSČ, který na svém zasedání 1. října konstatoval, že: „(...) *naprostá většina členů strany i bezpartijních považuje vstup vojsk na naše území za zbytečný. Pouze malá část starších komunistů souhlasí.*“²²³ O tom, že se na podzim roku 1968 společenská atmosféra rychle změnila, informuje i zápis schůze pléna MěNV z 18. listopadu. Na schůzi nebyl okupaci a přítomnosti vojsk věnován ani jeden bod programu. V následné diskusi se řešil pouze problém s nedostatečnou kapacitou parkovacích míst. Ani zpráva o činnosti rady se jediným slovem o srpnových událostech nezmiňuje. Místo toho je ve zprávě vyzdvihováno

²²⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 71.

²²¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91 Bleskovka č. 8.

²²² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 35-36.

²²³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91, Svědectví o roku 1968 v Rychnově nad Kněžnou, s. 39.

padesátileté výročí založení státu. Dokonce i předseda MěNV Karel Zeman, který se na předchozí schůzi profiloval jednoznačně proti okupaci, závěrem pouze vyzval poslance, aby i navzdory ukončení funkčního období nadále vyvíjeli pracovní činnost ve svých volebních obvodech. Prakticky totožný scénář následoval na poslední prosincové schůzi.

5.1 Postupná cesta k normalizaci

Otázka polednové politiky se na prvních dvou schůzích pléna MěNV v roce 1969, které se sešly 3. března a 21. dubna 1969, neprobírala. V popředí stála obvyklá témata výstavby nových a údržby starých domů ve městě. O proběhnuvších událostech se zmiňuje až zpráva komise pro ochranu veřejného pořádku z 23. června, která přednesl její předseda týž den na schůzi pléna Zpráva se zmiňuje o rušení veřejného pořádku: *„Tyto nepříznivé jevy se v širším měřítku vyskytují zejména po lednu 1968, jako důsledek nesprávných a neodpovědných útoků na naši bezpečnost, jako celek, vyskytující se jako důsledek anarchistických tendencí zanášených sdělovacími prostředky do široké veřejnosti.“*²²⁴

Další zmínka o událostech roku 1968 se objevuje až na poslední schůzi pléna dne 15. prosince 1969. Poslanci kromě obecných provozních záležitostí, jako byl např. nedostatek vody kvůli nezvyklému suchu, nastolili především otázku stížností na činnost MěNV právě v roce 1968. Poslanec Svoboda například tvrdil, že za rok 1968 se na MěNV nahrnulo tolik kritiky jako nikdy předtím, což na poslance MěNV vrhá špatné světlo. Svoboda dále uvádí, že: *„(...) rok 1968 využili někteří k pošlapání hodnot socialismu a dnes stejný člověk zase zdůrazňuje, že SSSR je náš nejlepší spojenec.“*²²⁵ Ještě ostřejší byl projev předsedy ONV Kocábka, který byl na schůzi pléna MěNV přítomen. Ten ve svém projevu jednoznačně požadoval potrestání

²²⁴ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 53, Kniha zápisů schůzí pléna 1969, kart. č. 10, zpráva komise pro ochranu veřejného pořádku z 23. 6. 1969.

²²⁵ SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 53, Kniha zápisů schůzí pléna 1969, kart. č. 10, zpráva z 15. 12. 1969.

funkcionářů zapojených do polednové politiky, když tvrdil: „*Jestli jsou v národním výboru nositelé pravicových směrů, je třeba to říci, je však třeba objektivně posuzovat funkcionáře. Řekněme si zcela otevřeně, že se nemůžeme řídit tím, odpusťme si, co jsme si, ale musíme je objektivně diferencovat.*”²²⁶ Za pozornost stojí i pracovní plán MěNV pro rok 1970, ve kterém se píše, že zvláštní pozornost vyžaduje zajištění úkolů spojené s veřejným pořádkem ve městě s cílem zlepšit situaci.²²⁷

Kocábkovo volání po potrestání „pravicových“ funkcionářů se začalo naplňovat hned na počátku roku 1970. Na první březnové schůzi pléna MěNV byli z funkcí uvolněni poslanci Plevák, Vilímková, Krámová a Punčochářová.²²⁸ Z archivních dokumentů není kvůli obecnému nařízení o ochraně osobních údajů zjistit konkrétní důvody jejich uvolnění, ale z kroniky města Rychnov nad Kněžnou pro roky 1967–1975, která byla sepsána retrospektivně až v 80. letech, se dozvídáme, že na přelomu let 1969 a 1970 začaly na Rychnovsku probíhat stranické prověrky, které, jak uvádí prameny, pomohly očistit stranu od lidí nepevných a těch, kteří se dopustili vážných stranických chyb.²²⁹

Otevřeně se přímo o kádrových změnách zmiňuje až bod programu plenárního zasedání z 29. června 1970, kde byl z funkce uvolněn poslanec Svoboda, kterého nahradil Miloslav Boháč. Naopak dosavadní tajemník MěNV Miroslav Preclík přešel do aparátu ONV. V jeho funkci ho dočasně nahradil Jan Kodytka.²³⁰ Schůze pléna MěNV 31. srpna schválila uvolnění poslance Kodytka, který se stal novým předsedou městského výboru KSČ. Poslaneckého mandátu byl rovněž zbaven Jan Jelínek, důstojník Československé lidové armády, který působil jako člen kulturní komise a

²²⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 53, kniha zápisů schůzí pléna 1969, kart. č. 10, zpráva z 15. 12. 1969.

²²⁷ Tamtéž, pracovní plán MěNV v Rychnově nad Kněžnou pro I. pololetí roku 1970 z 2. 12. 1969.

²²⁸ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 54, kniha zápisů schůzí pléna 1970, kart. č. 10, zpráva z 2. 3. 1970.

²²⁹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 13, kronika města Rychnov nad Kněžnou 1967–1975, kart. č. 3, s. 16.

²³⁰ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 54, kniha zápisů schůzí pléna 1970, kart. č. 10, zpráva z 29. 6. 1970.

zprostředkoval kontakt na úseku kultury s místní vojenskou posádkou. Zároveň byl propuštěn z armády. Na místo uvolněných poslanců byli zvoleni Jaroslav Reichl a Václav Slánský.²³¹ Poslední kádrovou obměnou prošel MěNV v prosinci, kdy byl mandátu zbaven poslanec Linhart a na jeho místo byl zvolen Ladislav Typlt.²³² Kádrové změny byly rozhodně stěžejním tématem celého roku 1970. Prakticky na každé jedné schůzi pléna byl v tomto roce někdo odvolán. V tomto roce se rovněž dosáhlo určité konsolidace veřejného pořádku. Ten byl za problematický označen již koncem roku 1969. Zpráva komise pro veřejný pořádek ale ve své zprávě z prosince roku 1970 konstatuje, že: „*Od počátku letošního roku nedošlo ve městě k žádným hanlivým a protistátním nápisům, letákům apod.*“²³³

5.2 Znормalizovaný rok 1971

Rok 1971 bezezbytku připomínal situaci před lednovými událostmi roku 1968. Městský národní výbor se opět začal soustředit na výstavbu a hospodářství. Na první schůzi pléna 1. března 1971 byl sice přijat závazek k 50. výročí založení KSČ, který měl politický charakter, protože v něm poslanci slíbili objasňovat vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Na schůzi 26. dubna byl po delší diskusi schválen nový územní plán výstavby, který ale nepočítal s výstavbou nových jeslí, což bylo ze strany občanů kritizováno. Stále se hovořilo se o výstavbě polikliniky turistické noclehárny či krematoria. Stejně jako v minulých letech, i v roce 1971 byl kladen důraz na Akce Z, které měly pomoci s výstavbou a rekonstrukcí domů.²³⁴ Na téže schůzi byla rovněž přečtena a schválena rezoluce KNV a ONV s názvem „*Leninskou cestou k dalšímu rozvoji naší socialistické vlasti.*“ Ta obsahovala řadu obecných a ideových floskulí,

²³¹ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 54, kniha zápisů schůzí pléna 1970, kart. č. 10, zpráva z 31. 8. 1970.

²³² SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 54, kniha zápisů schůzí pléna 1970, kart. č. 10, zpráva z 14. 12. 1970.

²³³ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 54, kniha zápisů schůzí pléna 1970, kart. č. 10, zpráva komise veřejného pořádku z 14. 12. 1970.

²³⁴ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 55, kniha zápisů schůzí pléna 1971, kart. č. 11, zpráva z 26. 4. 1971.

kteřé vyzývaly poslance k větší míře aktivity a vyžadovaly dodržování stranické disciplíny. Ve své podstatě se jednalo o příslib obyvatelstvu, že po období chyb a zmatků, jak normalizační komunisté nazývali Akční program KSČ a polednovou politiku, bude zase lépe.²³⁵ Dne 21. června byl zvolen poslanec Karel Hloupý za zemřelého poslance Františka Veverku. Nejdůležitější událostí roku 1971 však byly bezpochyby volby, které se měly původně uskutečnit již v roce 1968. Přípravě voleb bylo věnováno celé léto. Volby se uskutečnily ve dnech 26. – 27. listopadu 1971. Celkově bylo v padesáti obvodech zvoleno padesát poslanců. Archivní pramen však nespécifikuje, za kterou politickou stranu či společenskou organizaci byli poslanci nominováni. Z celkového počtu poslanců bylo zvoleno pouze 10 žen. Více jak polovina poslanců byla dělnických profesí (26 poslanců). V novém MěNV zasedlo pouze šest příslušníků pracující inteligence. Celkově dvanáct poslanců bylo mladších 30 let.²³⁶

Na ustavujícím plenárním zasedání dne 13. prosince 1971 složili všichni poslanci slib. Za předsedu MěNV byl opětovně zvolen Karel Zeman. Za místopředsedu vybrali poslanci MěNV Jiřího Říčaře. Tajemníkem MěNV se stal Ladislav Typlt. Do třináctičlenné rady MěNV byli kromě výše zmíněných zvoleni ještě poslanci: Cvejn, Píč, Jelínková, Sloupenský, Slánský, Vecek, Balcar, Netíková, Valtr a Polesný. Zápis ustavující schůze se však nezmiňuje, jakou konkrétní funkci v předsednictví stálých komisí jednotliví radní zastávali.²³⁷

Zvolením nových poslanců a ustanovením orgánů Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou byla zahájena nová vývojová fáze znormalizovaného Rychnovska.

²³⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 55, Kniha zápisů schůzí pléna 1971, kart. č. 11, rezoluce zasedání MěNV z 26. 4. 1971.

²³⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 55, Kniha zápisů schůzí pléna 1971, kart. č. 11, zpráva mandátové komise o výsledku voleb z 26.-27. 11. 1971.

²³⁷ SOKA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 55, Kniha zápisů schůzí pléna 1971, kart. č. 11, zpráva z ustavující schůze pléna MěNV z 13. 12. 1971.

Závěr

Cílem diplomové práce *Působení Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou v letech 1960–1971* bylo sledovat správní, politický a ekonomický vývoj města Rychnov nad Kněžnou v daném období, objasnit, jak konkrétně se projevila uvolněná politická atmosféra roku 1968 na Rychnovsku, jakým způsobem reagovali občané a národní výbory na invazi vojsk Varšavské dohody, a nastítnit následné změny v kádrovém složení Městského národního výboru v Rychnově nad Kněžnou po nástupu Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka KSČ v dubnu 1969. Informace k analýze v práci provedené byly čerpány z dokumentů uložených ve fondech Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou. V práci byla rovněž reflektována celostátní politická situace tak, jak byla rozebrána ve výše uváděných odborných publikacích. Bohužel, cíle práce byly naplněny pouze částečně, neboť kvůli Obecnému nařízení o ochraně osobních údajů nebylo v mnoha případech možné získat dokumenty personální povahy, jako byly zejména závěry prověřkových komisí z roku 1970 či kádrové profily jednotlivých funkcionářů. Z mnoha materiálů se dalo usuzovat, že komunální politici byli zbaveni funkcí právě pro záporný postoj k okupaci Československa, ale konkrétní důvody zůstaly neprobádané.

V první polovině sledovaného období byl nejpalčivějším problémem města stav místní zemědělské výroby. Kvůli vysokému věku pracovníků v zemědělství a kvůli chybám v organizaci práce prakticky zkrachovalo rychnovské JZD. Národní výbor tuto situaci neuměl vyřešit, proto bylo JZD převedeno s téměř veškerým movitým i nemovitým majetkem pod státní statky. Od poloviny šedesátých let se musel městský národní výbor potýkat i s problémy ve výstavbě nových a rekonstrukci starých bytových jednotek, protože se Rychnov nad Kněžnou velmi rychle rozrůstal a bylo potřeba navýšit kapacity bytového fondu. I tento problém se zdál pro poslance národních výborů prakticky neřešitelným. Kvůli celostátně nepříznivé ekonomické situaci musela být valná většina rekonstrukcí prováděna svépomocí v tzv. Akcích Z, zájemci o nové bydlení si pak byli velmi často nuceni stavět rodinné domky sami jen za minimálního přispění národních výborů.

Po pozvolném zavedení ekonomické reformy v roce 1965 se postupně demokratizovalo politické prostředí, což bylo patrné zejména na míře otevřenosti vystupování občanů na plenárních zasedáních městského národního výboru. Dílčí úspěchy byly zaznamenány i v ekonomice regionu. Rok 1968 znamenal v Rychnově nad Kněžnou nezvyklou aktivizaci občanské společnosti, která se projevovala zejména zvýšenou mírou kritiky k dosavadnímu fungování samosprávných orgánů. Po vstupu armád zažilo město vlnu demonstrací, často organizovaných místními a okresním výborem samotné KSČ. Na Rychnovsku dokonce pár dní působil ilegální vysílač, který se obyvatelstvu snažil přinášet nezkreslené zpravodajství nezasažené prosovětskou propagandou.

Některá témata, která se týkají právě roku 1968 a invaze vojsk jsou v práci nastíněna jen částečně, popřípadě chybí úplně. Zejména postoje příslušníků rychnovské vojenské posádky v krizových srpnových dnech nebylo možné v práci pro nedostatek dokumentace konkrétněji analyzovat.

Druhá polovina roku 1969 a zejména rok 1970 se potom nesl ve znamení stranických prověrek a mnoho funkcionářů bylo pro své, vládnoucí ideologii nepohodlné názory na okupaci, donuceno z funkcí odejít. Z pohledu nového vedení KSČ bylo totiž nutné konsolidovat vzájemné vztahy se Sovětským svazem. Bohužel kvůli špatné interpretaci Obecného nařízení o ochraně osobních údajů v práci není reflektován fond OV KSČ v Rychnově nad Kněžnou, i když se na něj výše zmíněné nařízení nevztahuje. V tomto fondu se právě hodnocení stranických prověrek nachází a pro diplomovou práci by byly uvedené písemnosti cenným zdrojem informací.

Seznam zkratek

ČSM	Československý svaz mládeže
ČSL	Československá strana lidová
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSS	Československá strana socialistická
ČSS	Československé státní statky
i. č.	inventární číslo
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
KNV	krajský národní výbor
MěNV	městský národní výbor
MNV	místní národní výbor
NF	Národní fronta
NV	národní výbor
MV KSČ	místní výbor KSČ
ONV	okresní národní výbor
OSP	okresní stavební podnik
OV KSČ	okresní výbor KSČ
SOkA	státní okresní archiv
ÚV KSČ	Ústřední výbor KSČ

Prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 7-9, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1960, kart. č. 2.

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 10-13, Kronika města Rychnov nad Kněžnou 1963, kart. č. 3.

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 43, Kniha zápisů schůzí pléna 1960, kart. č. 8.

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 46-50, Kniha zápisů schůzí pléna 1962, kart. č. 9.

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 51-55, Kniha zápisů schůzí pléna 1967, kart. č. 10.

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond MěNV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 94, Kniha zápisů schůzí rady 1960, kart. č. 20.

SOkA Rychnov nad Kněžnou, fond ONV Rychnov nad Kněžnou 1945–1990, i. č. 109, Soudobé dokumenty, kart. č. 91.

Tištěné prameny

Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. *Ústav pro soudobé dějiny akademie ČR* [online].
Dostupné z:

Ústavní dekret prezidenta republiky ze 4. prosince 1944 č. 18, Dekret o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění. Dnes součástí zákona č. 22/1945 Sb.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

Vládní nařízení č. 4/1945 Sb., Vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů.

Vládní nařízení č. 63/1961 Sb., Vládní nařízení, kterým se vydává volební řád pro volby soudců okresních soudů.

Zákon č. 280/1948 Sb., Zákon o krajském zřízení.

Zákon č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech.

Zákon č. 38/1961 Sb., Zákon o místních lidových soudech.

Zákon č. 63/1967 Sb., Zákon o národních výborech.

Zákon č. 114/1967 Sb., Zákon o volbách do národních výborů.

Zákon č. 84/1968 Sb. ze dne 26. června 1968, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

Dokumentární filmy

Těžkosti Antonína Novotného [dokumentární film]. Česká televize, 2018.

Literatura

BERTLEMANN, Karel: *Vývoj národních výborů do Ústavy 9. května (1945–1948)*, Praha 1965.

DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969 – Anatomie jednoho mocenského převratu*, Brno 2006.

FELCMAN, Ondřej: *Československý parlament na prahu Pražského jara*, Praha 2015.

FELCMAN, Ondřej – ŠINDELÁŘ, Ondřej: *Proměny východočeské komunistické politické elity v šedesátých letech – skupina představitelů KNV*, *Východočeské listy historické* 30, 2013, s. 37–73.

KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1953–1966 3. část*, Praha 1992.

KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1967–1969*, Praha 1993.

- KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968*, I–II, Brno, 2000.
- KOUKOL, Pavel: *Politický a správní vývoj Rychnov nad Kněžnou v letech 1948–1960*. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, diplomová práce.
- KOCOUREK, Ludomír: *Správa v českých zemích a v Československu 1848–2005*, Praha 2007.
- KUKLÍK, Jan: *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011.
- MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremle*, Praha 1990.
- PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa II*, Brno, 2009.